

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів і економіки
міжнародного туризму

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: Стратегія розвитку ТНК в умовах глобалізації світової економіки

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0511-ме-з
спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»
Іоничева Валерія Андріївна

Керівник доцент кафедри міжнародної
економіки, природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму к.е.н. Венгерська
Н. С.

Рецензент доцент кафедри міжнародної
економіки, природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму д.е.н. Гамова О. В.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економічний
Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 8.0511-ме-з «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ д. е. н., професор Бабміндра Д. І.

« ____ » _____ 2022 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Іоничевої Валерії Андріївни

1 Тема роботи «Стратегія розвитку ТНК в умовах глобалізації світової економіки»

керівник роботи: к. е. н., доцент Венгерська Наталя Сергіївна
затверджені наказом ЗНУ від « 9 » 06 2022 року № 642-с

2 Строк подання студентом роботи 01.12.2022

3 Вихідні дані до роботи інформаційна база законодавчих та нормативних урядових актів України та світу, матеріали державної служби статистики України та світу, публікації у фахових журналах, електронні економічні публікації, Інтернет ресурси

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні основи дослідження глобалізації
2. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку ТНК в умовах глобалізації
3. Проблеми та шляхи удосконалення стратегії розвитку ТНК в умовах глобалізації

5 Графічний матеріал використано у першому розділі для зведення матеріалу в єдину схему; другому розділі при аналізі розвитку сучасних

світових ТНК та узагальнення використаної інформації.

6 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	К.е.н., доцент Венгерська Н.С.	01.09.2022	01.09.2022
I розділ	К.е.н., доцент Венгерська Н.С.	20.09.2022	20.09.2022
II розділ	К.е.н., доцент Венгерська Н.С.	18.10.2022	18.10.2022
III розділ	К.е.н., доцент Венгерська Н.С.	15.11.2022	15.11.2022
Висновки	К.е.н., доцент Венгерська Н.С.	30.11.2022	30.11.2022

7 Дата видачі завдання 20.06.2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми	20.06.2022	18.06.2022
2	Складання робочого плану	27.06.2022	27.06.2022
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	08.08.2022	08.08.2022
4	Складання плану	15.09.2022	15.09.2022
5	Виконання вступу	16.09.2022	16.09.2022
6	Виконання розділу 1	20.09.2022	20.09.2022
7	Виконання розділу 2	18.10.2022	18.10.2022
8	Виконання розділу 3	15.11.2022	15.11.2022
9	Формулювання загальних висновків	22.11.2022	22.11.2022
10	Подання роботи на кафедру на перед захист	24.11.2022	24.11.2022
11	Попередній захист роботи на кафедрі	25.11.2022	25.11.2022
12	Оформлення роботи та проходження нормо контролю	28.11.2022	28.11.2022
13	Одержання відгуку та рецензії	30.11.2021	30.11.2021
14	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	01.12.2021	01.12.2021

Студент – дипломник _____
(підпис)

В.А. Іоничева

Керівник роботи (проєкту) _____
(підпис)

Н.С. Венгерська

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____

(підпис)

О.В. Гамова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 85 с., 5 рис., 5 табл., 52 джерела.

Об'єктом дослідження є міжнародна діяльність транснаціональних корпорацій.

Предмет дослідження — сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів стратегії розвитку ТНК в умовах глобалізації світової економіки.

Мета роботи — висвітлити особливості діяльності ТНК й обґрунтувати стратегічні напрями їх розвитку в умовах глобалізації світової економіки.

Метод дослідження — системно-аналітичний метод, історичний, логічний, статистико-економічний, графічний, методи порівняльного аналізу, аналізу і синтезу.

У роботі досліджуються теоретичні і практичні аспекти зовнішньоекономічної діяльності ТНК в умовах глобалізації. Розкривається сутність глобалізації, основні характерні риси, види, особливості та її вплив на діяльність ТНК. Аналізуються проблеми глобалізації світової економіки та шляхи їх вирішення. Встановлені стратегії розвитку транснаціональних корпорацій та їх вплив на економічну діяльність світу та України. Проаналізовано причини та наслідки глобалізації для світових економічних процесів та діяльності ТНК у різних країнах.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТНК, СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ, СВІТОВА ЕКОНОМІКА, ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ.

SUMMARY

Qualification work: 85 pages, 5 figures, 5 tables, 52 sources.

The object of the study is the international activity of transnational corporations.

The subject of the study is a set of theoretical, methodological and practical aspects of the strategy of the development of TNCs in the conditions of globalization of the world economy.

The purpose of the work is to highlight the peculiarities of the activity of TNCs and justify the strategic directions of their development in the conditions of globalization of the world economy.

Research method — system-analytic method, historical, logical, statistical-economic, graphic, methods of comparative analysis, analysis and synthesis.

The paper examines the theoretical and practical aspects of the foreign economic activity of TNCs in the conditions of globalization. The essence of globalization, its main characteristics, types, features and its impact on the activities of TNCs are revealed. The problems of globalization of the world economy and ways to solve them are analyzed. Established strategies for the development of transnational corporations and their impact on the economic activity of the world and Ukraine. The causes and consequences of globalization for world economic processes and the activities of TNCs in different countries are analyzed.

GLOBALIZATION, INTERNATIONAL ACTIVITIES OF TNCs, DEVELOPMENT STRATEGY, WORLD ECONOMY, FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES, GLOBALIZATION PROCESSES.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ) СТУДЕНТОВІ.....	2
РЕФЕРАТ.....	4
SUMMARY.....	6
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	11
1.1 Поняття, сутність та передумови виникнення глобалізації.....	11
1.2 Види глобалізації.....	19
1.3 Вплив глобалізаційних процесів на діяльність ТНК світу.....	26
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	32
2.1 Особливості розвитку ТНК у світовій економіці.....	32
2.2 Роль України в діяльності ТНК світу.....	40
2.3 Наслідки економічної діяльності ТНК.....	44
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	50
3.1 Проблеми напрямів розвитку ТНК у світі.....	50
3.2 Шляхи покращення та регулювання діяльності транснаціональних корпорацій у світі та в Україні.....	57
3.3 Удосконалення державного та правового регулювання як запорука успішної діяльності ТНК.....	66
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ДЕКЛАРАЦІЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ.....	85
----------------------------------	----

АКАДЕМІЧНОЇ

ВСТУП

Глобалізація — це процес посилення впливу різноманітних міжнародних факторів на соціальні проблеми окремих країн. Про це свідчить наявність транснаціональних корпорацій, що діють у різних куточках світу, які використовують нові історичні умови в своїх інтересах. Глобалізація дозволяє країнам наблизитися одна до одної. Люди, організації, компанії з різних країн світу живуть і працюють разом. Людство може обмінюватися товарами, грошима та ідеями дешевше і швидше, ніж будь-коли раніше. Сучасні засоби зв'язку та технології, такі як Інтернет, мобільні пристрої чи супутники, допомагають нам у повсякденному житті.

Загальні теоретико-методичні положення глобалізації знайшли своє відображення в працях таких вчених: О. Миколенко, А. Максименко, В. Сваха. Серед українських експертів, які займаються темою глобалізації, можна зазначити таких, як В. Пігула, Х. Змеєва, О. Довгаль, В. Панкова, О. Пирог, А. Максимчук та ін.

Водночас процеси глобалізації в Україні потребують аналізу з точки зору міжнародної діяльності ТНК. Це зумовлено їх специфікою розвитку, стратегічним значенням для національної економіки, а також необхідністю адаптації інструментів державного регулювання, підтримки конкурентної діяльності ТНК в умовах глобалізації. Таким чином, дослідження впливу процесів глобалізації на міжнародну конкурентоспроможність ТНК стає одним із найактуальніших напрямків економічних досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є висвітлення особливостей діяльності ТНК й обґрунтування стратегічних напрямів їх розвитку в умовах глобалізації світової економіки. Із загальної мети випливають такі завдання дослідження:

- виявити сутність глобалізації та глобалізаційних процесів й

визначити їхній вплив на конкурентоспроможність ТНК;

- визначити сутність та фактори конкурентоспроможності ТНК;
- узагальнити методичні підходи до дослідження глобалізації;
- проаналізувати сучасні тенденції розвитку ТНК в умовах глобалізації світової економіки;
- визначити роль українських ТНК в умовах поглиблення глобалізаційних процесів;
- виявити проблеми розвитку ТНК у світі;
- визначити пріоритети розвитку ТНК і шляхи їх ефективного регулювання в умовах глобалізації.

Об'єкт дослідження – міжнародна діяльність транснаціональних корпорацій.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів стратегії розвитку ТНК в умовах глобалізації світової економіки.

Методи дослідження. Системно-аналітичний метод дав змогу узагальнити наукові концепції, розробки та пропозиції провідних українських і зарубіжних вчених, присвячених проблемі розвитку ТНК. При проведенні дослідження автор також застосовує історичний та логічний методи – для дослідження діяльності ТНК; метод порівняльного аналізу – для зіставлення кількісних та якісних показників розвитку транснаціональних корпорацій України; статистико-економічний – збір, обробка статистичних даних, дослідження динаміки економічних параметрів ТНК; аналізу та синтезу – для запропонованих науково-практичних рекомендацій щодо перспектив розвитку ТНК в умовах глобалізації; графічний – для наочного відображення низки теоретичних і практичних положень кваліфікаційної роботи.

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи послужили законодавчі та нормативні акти України, звіти та доповіді міжнародних організацій, періодичні та монографічні роботи українських та

зарубіжних вчених з питань конкурентоспроможності ТНК в умовах глобалізації, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні нового способу розв'язання проблеми стратегічних напрямів розвитку ТНК в умовах глобалізації; розробці основних пріоритетів діяльності ТНК; розкритті перспектив розвитку ТНК в умовах глобалізації.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що полягає в розробці теоретико-методичних положень подальшого розвитку діяльності ТНК в умовах глобалізаційних процесів, що суттєво доповнює раніше розроблені положення щодо підвищення конкурентоспроможності ТНК.

Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи доповідалися у збірнику наукових праць «Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки» (Запоріжжя, 2022) і на XVIII міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Majesty of marketing» (Дніпро, 2022). Основні положення кваліфікаційної роботи викладено у статті «Проблеми діяльності ТНК в умовах поглиблення глобалізаційних процесів» та у тезах доповідей «International marketing strategies of TNC». Публікації повною мірою відображають основні результати роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1 Поняття, сутність та передумови виникнення глобалізації

Одним із ключових аспектів нинішнього розвитку світової економіки є розгортання глобалізаційних процесів, які суттєво впливають на систему міжнародних економічних відносин, змінюють напрями та стимулюють тенденції розвитку національних економік.

Нинішнє століття є епохою, в якій значно зростає самостійність країн в економіці, суспільстві, екології та культурі. Такі взаємопроникнення і взаємодії, що отримали назву «глобалізація», все більше визначають стан і напрями розвитку країн.

Глобалізація (від англ. «globo» - група) - складний і багатогранний процес, який має багато проявів і пов'язаний із багатьма проблемами. Ось чому стає проблематичним знайти єдине, чітко сформульоване визначення глобалізації, яке охоплює всі аспекти цього дуже складного явища на планетарному рівні. Воно має наступні визначення:

Глобалізація - це тривалий процес об'єднання національних економік світу для вирішення глобальних людських проблем.

Глобалізація - це складне явище економічної взаємозалежності, яке виникає у зв'язку з обміном товарів і послуг і потоком капіталу.

Глобалізація - це процес, у якому події, рішення та дії людей в одній частині світу мають значний вплив на окремих людей і громади в усьому світі.

Глобалізація є проблемою та викликом сьогодення [1].

У світовому господарстві під глобалізацією розуміють процес

посилення зв'язку національної економіки з економіками інших країн, що виражається у формуванні фінансів і світового ринку товарів і послуг; створенні глобального інформаційного простору, перетворенні знань в головний елемент суспільних справ, розширення бізнесу за межі своєї країни за допомогою ТНК, впровадженні та домінуванні у повсякденні і внутрішньополітичному житті універсальних та принципово нових цінностей ліберально-демократичних цінностей [37].

Глобалізація, яка охопила всі регіони та сектори світового господарства, докорінно змінює співвідношення зовнішніх і внутрішніх факторів у розвитку національних економік на користь перших. Жодна національна економіка, незалежно від розміру країни (велика, середня, мала) і рівня розвитку (розвинута, що розвивається чи перехідна), не може не бути самодостатньою на основі наявних факторів виробництва, технологій і потреб у капіталі. Жодна держава не може раціонально сформулювати та реалізувати стратегію економічного розвитку без урахування пріоритетів і стандартів поведінки основних учасників світової господарської діяльності.

Методи розуміння процесу глобалізації на основі його полярності:

1) глобомоноцентричний відображає концепцію глобального лідерства – американоцентризму.

2) глобополіцентричний відображає об'єктивні процеси розвитку всієї світової цивілізації як системного явища, що відповідає концепції багатопольного та поліцентричного світу. Він допускає наявність багатьох центрів глобальної відповідальності за виживання та розвиток людської цивілізації, особливо на рівні національних держав, які свідомо захищають не лише національні, а й планетарні інтереси.

Процес регіоналізації тісно пов'язаний з глобалізацією. Регіоналізація - це:

- розвиток, зміцнення економічних, політичних та інших зв'язків між регіонами або державами, що входять до складу регіону, виникнення

регіональних об'єднань держав;

- процес перерозподілу повноважень, передача функцій з національного на регіональний рівень, поява та розвиток нових інституційних форм, які відповідають новій ролі регіонів у процесі прийняття рішень на національному та наднаціональному рівнях.

Регіоналізація є частиною глобалізації, яка їй суперечить:

- регіоналізація призводить до збільшення торгівлі, лібералізації руху товарів, послуг і робочої сили, капіталу між членами групи сусідніх країн (ЄС, НАФТА, АСЕАН, МЕРКОСУР та ін.);

- регіоналізація іноді спричиняє появу такого типу перешкод для мобільності товарів і факторів виробництва, яких раніше не існувало або були значно меншими. Наприклад, деякі держави мали більш ліберальні та високоінтегровані відносини з третіми країнами, ніж ті, що склалися після створення інтеграційного об'єднання.

Глобалізація як процес не з'явилася в ці десятиліття. Хоча сам термін «глобалізація» з'явився більше 400 років тому, широке його використання почалося в середині минулого століття. Це об'єктивний і необхідний процес, який супроводжує людство протягом всієї історії. Водночас це соціальний процес, який виникає внаслідок дій і стосунків індивідів у різних соціальних групах і класах, країнах і культурах. Це безпосередньо пов'язано з їхніми цілями та інтересами.

Глобалізація - це тенденція, за якої країни прагнуть інтегрувати та доповнювати одна одну за допомогою технологічного прогресу, інвестиційних стратегій та торговельних реформ.

Завдяки цьому процесу всі країни взаємопов'язані в таких аспектах, як культура, соціальна комунікація, економіка, політика та навколишнє середовище. Завдяки цій інтеграції у нас стає все більше місця та часу для спілкування з людьми з усього світу.

Процес глобалізації – це очевидний природний рух людства до форми

співіснування в нових умовах, з одного боку, глобалізація, яка поширюється на тлі інтенсивного розвитку технологій, інформації та науки, підсилює інтеграцію та процес об'єднання, який поступово веде до розуміння взаємозалежності людства. З іншого боку, концентрація технологічних, економічних, фінансових, інформаційних, військових, освітніх ресурсів тощо у таких країнах, як Сполучені Штати і Західна Європа створює умови для зосереджування деяких «центрів» і «периферій». Цей поділ посилюється важливими відмінностями у можливостях життєвого рівня населення країн і соціально-економічного розвитку. Досить вищі управлінські, фінансові, економічні можливості, що забезпечують «центри» аргументами на користь певних систем цінностей, способу життя, а також призводять до «неявних домовленостей» щодо прийняття запропонованих ними стратегій.

Необхідність дослідження процесу глобалізації, політичного аналізу його динаміки, специфіки, тенденцій розвитку, та політичних спекуляцій і міфів навколо цих процесів зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування та практичних розробок шляхів формування внутрішньої та зовнішньої української політики. Політики, що б забезпечила нашій країні гідне місце у світовому співтоваристві, враховувала б сучасні потреби суспільно-цивілізаційного розвитку та його перспективи.

Тому суспільні трансформації, що відбуваються в Україні та у всьому світі, зазвичай описують у контексті глобалізаційних процесів. Він є науково обґрунтованим і зумовленим об'єктивними процесами, поза якими Україна залишатися не може. Проте теоретичне бачення державотворення в Україні, в контексті змін глобалізації, залишається мозаїчним. «Система економічних, політико-державних, філософських і соціологічних ідей і теорій, що панувала в Україні до кінця 1980-х років... виявилася непродуктивною і, за більш жорсткими оцінками, хибною». Потрібно було знайти нові теоретичні основи, на яких соціологи могли б спиратися, аналізуючи сьогодення та розробляючи прогнози на майбутнє. Більше того, сучасна Україна – це нові

економічні, політичні та ідеологічні відносини» [2].

Поглиблені дослідження глобалізації почалися порівняно недавно, але досить інтенсивно. Навіть основних шкіл з цієї теми налічується шість. В останні десятиліття широко досліджувалася глобалізація, яку досліджували як ключову тенденцію глобального економічного розвитку. Із тенденції глобалізація переростає у всепоглинаючий процес, структуризований українськими вченими, такими як Д. Г. Лук'яненко, Д. Г. Білорус, А. М. Поручник та зображений на рисунку 1.1.1. Таке трактування глобалізації подають сучасні економічні енциклопедії.

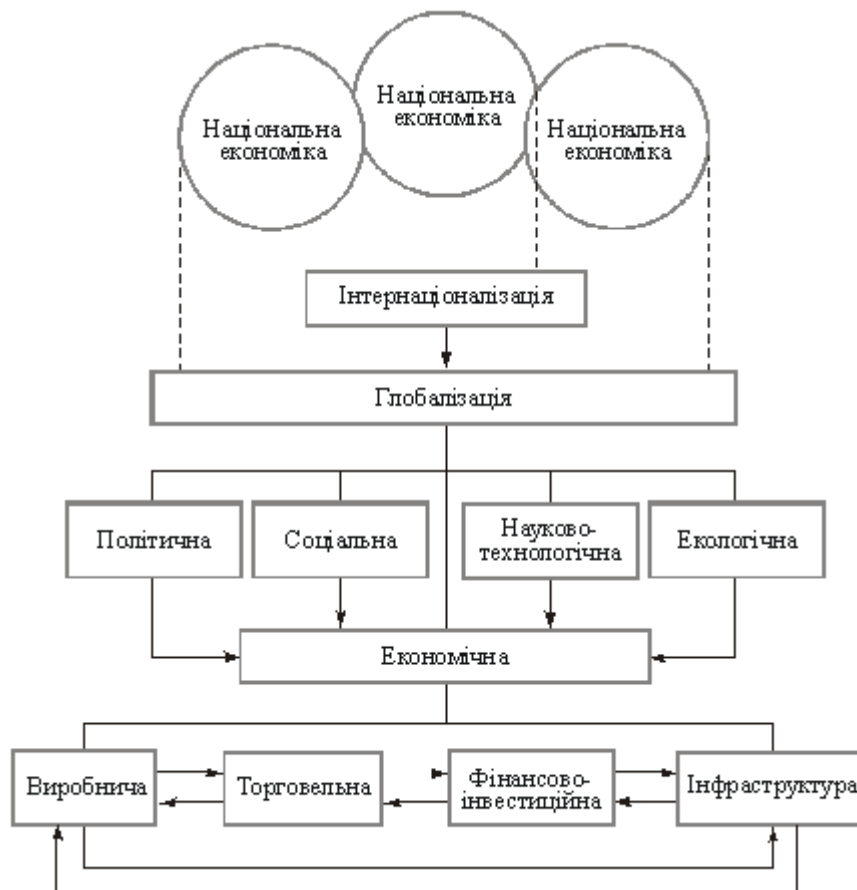

Рисунок 1.1.1 – Структуризація процесу глобалізації
Джерело: складено автором на основі [1]

З рисунку 1.1.1 можна побачити, що національна економіка різних країн у купі з інтернаціоналізацією утворюють глобалізацію, яка у свою

чергу ділиться на політичну, соціальну, науково-технологічну, економічну та економічну. Економічна глобалізація має значний вплив на світову економіку та формує структуру з виробничих, торговельних, фінансово-інвестиційних, інфраструктурних чинників.

Глобалізація як категорія відноситься до процесу транскордонного обміну товарами, послугами, капіталом і робочою силою, і з 60-х років 20-го століття національні економіки світу набувають безперервних та постійно переплетених форм.

Перші спроби зрозуміти й оптимізувати суспільний прогрес на різних рівнях тісно пов'язані з виникненням і розвитком перших релігійних і філософських дисциплін людства. Найбільш конкретними були так звані утопії, від утопій Платона, Томаса Мора, Томаса Кампанелли до утопій Маркса, Леніна та їхніх послідовників.

Вже з 17-18 ст. робота над запереченням теорій і моделей суспільного розвитку, які носять інтуїтивний і суб'єктивний характер, прогресувала повільно, але неухильно. Він відіграв важливу роль у цьому процесі шляхом розвитку природничих наук, спеціальних математичних та економетричних методів, статистики, демографії, і перш за все прикладної соціології, прогностики та теорії загальних вимірювань.

У середині ХХ століття фактично було здійснено аналіз засад розвитку та прогнозування основних процесів суспільного розвитку на регіональному рівні. Футурологічна література цього періоду наголошувала на розвитку системного мислення та системному підході до розгляду процесів у глобальному та регіональному масштабі.

В перших глобальних моделях Дж. Форестера у 1971 р. і Медуза зі співавторами у 1972 р., заснованих на спрощенні екстраполяції п'яти параметрів розвитку цього світу - зростання населення, промислове прискорення, погіршення харчування, вичерпання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища основний інтерес спрямований на

фактори фізичного розвитку, населення та екології. Майже ігноруються науково-технічні, культурні, соціальні, політичні та навіть науково-технічні фактори. За наступними моделями вже більш характерний об'єктивний підхід до опису регіональних процесів і глобальних подій.

У другій доповіді «Людство на переломі» Римського клубу 1974 р. її автори М. Месарович і Е. Пестель спробували врахувати специфіку соціального і політичного розвитку країн, як регіонів світу. Таким чином, світ умовно поділили на 10 регіонів. Модельна ієрархія складалася з 3 рівнів: причинного, організаційного, рівня формування норм, цінностей і цілей суспільства. Методи Месаровича і Пестеля виявилися дуже ефективними і є основою для багатьох інших моделей і розробок, зокрема моделі, спрямованої на дослідження проблеми урбанізації Мехіко в «Китаї-2000» та модельного комплексу "Форкаст".

Багатошарова ієрархічна структуризація моделі відтворення світу, що є сукупністю взаємопов'язаних регіонів, та впровадження факторів управління через місію розвитку альтернативних сценаріїв розвитку сумлінно увійшли в методологічний арсенал розробників глобальних і регіональних моделей і стратегій. Вони використовувалися в розробках, особливо в розробці великих груп економетричних та макроекономічних моделей останніх десятиліть.

З 1990-х років тема глобалізації в її різних вимірах (екологічному, економічному, соціальному, політичному, культурному, духовному, антропологічному тощо) стала домінуючою майже в усіх сферах наукових досліджень, включаючи політику. Показово, що праці з проблем глобалізації виділено в окрему категорію за класифікацією, встановленою Міжнародною асоціацією політичної науки.

В Україні до середини 1980-х років процеси глобалізації трактувалися не тільки неоднозначно, а й надто ідеологізовано. З одного боку, вони розглядалися як передумова «світової комуністичної цивілізації», яка стане результатом міжнародного комуністичного руху та «пролетарських»

революцій. З іншого боку, внаслідок розвитку капіталізму, коли транснаціональні корпорації домінують у світовій капіталістичній економіці та стають інструментом поневолення країн «третього світу» [3].

Виникнення і становлення в останнє десятиліття минулого століття нової галузі наукового знання, яка отримала назву «глобалізм», є цілком об'єктивним. У ній зроблено спробу систематизувати та в загальному вигляді представити низку досліджень з цього питання. Глобалізація, як одна з найновіших соціологічних конструкцій, вимагає її глибокого осмислення стосовно всіх сфер життя людської спільноти. Термін «глобалізація» введено в науковий обіг Р. Робертсоном, який вперше вжив його в 1983 р.; У 1985 р. він дав їй розгорнуту інтерпретацію, а в 1992 р. виклав основи цієї концепції в окремому дослідженні.

На думку А. Неклеса, в сучасному глобалізованому світі формується глобальна структура – метаінфраструктура, в якій весь світовий дохід перерозподіляється між гео економічними фігурами, тісно пов'язаними з різними видами діяльності на основі останнього класу технологій, формується панівна світова інфраструктура, сприйнятлива до певного класу економічних суб'єктів і набагато менш сприятлива для інших, інфраструктура, сутністю якої є не виробництво, а розподіл і перерозподіл ресурсів і доходів. Такий перерозподіл зорієнтований на країни півночі та є свого роду глобальним податком на господарську діяльність.

За словами пані Кастеллс, «архітектура глобальної економіки відображає асиметрично взаємозалежний світ, організований навколо трьох головних економічних регіонів і все більше поляризований уздовж всієї осі протистояння між продуктивними, процвітаючими, багатими галузями в інформаційній сфері та економічно та соціально неблагополучними галузями». Глобалізація набуває різного значення в залежності від того, чи це одна компанія, країна, галузь чи глобальна економіка. Для окремої фірми глобалізація визначається тим, якою мірою фірма розширила географію своїх

доходів і якою мірою та в якому масштабі вона розподілила свої ресурси між різними країнами, а також якою мірою вона залучена до експорт капіталу, товарів і знань через структури, якими вона володіє.

Причинами виникнення процесу глобалізації є:

- процес інтернаціоналізації, що веде до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які докорінно змінюють всю систему соціально-економічних відносин, підвищують на інший технічний рівень організаційно-економічні та транспортно-комунікаційні відносини (зниження трансакційних витрат);
- загострення спільних для всіх народів і країн світу проблем, важливих з точки зору збереження і розвитку людської цивілізації.

Основні характеристики процесу глобалізації:

- взаємозалежність національних економік та їх взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;
- фінансова глобалізація - зростаюча фінансова єдність і взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;
- послаблення спроможності національних держав формувати незалежну економічну політику;
- розширення сфери товарообігу та активізування процесу обороту товарів, капіталу, трудових ресурсів;
- створення міжурядових і міжнародних регулюючих інститутів глобальних проблем;
- залучення світової економіки до унікальних стандартів, цінностей і принципів роботи.

1.2 Види глобалізації

Сьогодні глобалізація є об'єктивним процесом і це не головна риса сучасного етапу розвитку людства. Термін «глобалізація» стосується широкого кола неоднозначних тенденцій і подій: «розвиток світових ідеологій, напружена боротьба за встановлення світового порядку; швидке зростання кількості та впливу міжнародних організацій, послаблення суверенітету національних держав, виникнення та розвиток транснаціонального бізнесу, ріст темпів світової торгівлі; інтенсивні масові міграції та формування мультикультурних суспільств; створення глобальних медіа та поширення західної культури на всі регіони світу тощо. Аналіз цих відповідних теорій глобалізаційних тенденцій показує, що вони набули характеру синхронних соціальних змін на початку та в середині 20 ст. Трансформація відбулася таким чином, що її можна охарактеризувати як соціокультурну зміну.

Процеси глобалізації формують розгалужене тематичне та проблемне поле в економіці, політиці та ресурсах і стали предметом дослідження майже всіх наук: соціальних, гуманітарних та природничих. Крім того, розвиток досліджень глобальних процесів у рамках природничих, соціальних, гуманітарних наук спричинило формування специфічного тематичного напрямку глобальних досліджень.

Усе починається з об'єктивної передумови, існування глобальної світоцілісності як явище в сучасній дійсності. Його присутність виявляється як в універсальному характері глобальних процесів, так і в специфічній системі взаємозалежних глобальних проблем, існування яких, а також необхідність їх вирішення диктує необхідність формування планетарної свідомості людства як єдиного суб'єкта. світового розвитку [4].

Види глобалізації це різні шляхи інтеграції різних країн світу.

Глобалізація зазвичай асоціюється з комерційним обміном. Однак це явище набагато ширше. Слід зазначити, що глобалізація, власне кажучи, є явищем, заснованим на постійно зростаючих відносинах між різними націями світу. Її можна розмістити в таких сферах, як економічна, культурна, соціальна, технологічна, політична, ідеологічна, етнополітична тощо.

Перший тип глобалізації – це економічна глобалізація. Це стосується обміну товарами та послугами між різними країнами світу. Цьому сприяють угоди про вільну торгівлю та формування економічних блоків. Подібним чином у цій сфері також існує фінансова інтеграція, завдяки якій фізичні особи можуть інвестувати. Наприклад, вони можуть змінити ринок акцій в іншій країні. Відповідно, буде спостерігатися більший потік капіталу між країнами.

Фінансово-економічна глобалізація призводить до розвитку глобальної ринкової економіки, зміцнення міжнародного поділу праці, зростання транснаціональних компаній, створення розгалуженої системи міжнародних банків і фондів, перетворення долара в валюту. Усе це призводить до політики «опори на власні сили», економічного ізоляціонізму та автаркії не тільки не вигідної, але шкідливої та майже неможливої.

Такий тип глобалізації також означає вільний обіг людського капіталу. Це означає, що люди з однієї країни мають можливість поїхати працювати в іншу. Однак це часто є пізнішим і важчим кроком, ніж дозвіл вільної торгівлі.

Крім того, західний економіст Річард О'Брайен наполягає на «кінці географії». Одна з них у його нещодавно опублікованій книзі «Кінець географії» демонструє переконливість того, що фінансова та економічна глобалізація ставить під сумнів функцію та навіть існування національних держав, закритих від їх економічної та монетарної політики. Останнє, на його думку, провіщає «початок кінця географії». Залишається лише додати, що фінансово-економічна глобалізація створює матеріальну основу для всіх інших форм глобалізації.

Глобалізація в економіці – це процес, коли супердержави намагаються залучити якомога більше країн до глобальних економічних правил. Після вступу в міжнародні організації держава зобов'язується дотримуватися правил торгівлі між країнами. Але варто розуміти, ці правила створені сильними країнами. А нові держави, приєднуючись до цих об'єднань, відкривають свої ринки (це основа правил міжнародних економічних організацій). Після відкриття своїх ринків продукція могутніх держав у великих кількостях спрямовується на них.

Результатом стає світова економіка. Це означає, що чим більше країн приєдналося до світових ринкових відносин, фінансових структур, міжнародної торгівлі, тим більше глобалізується світова економіка, тобто об'єднується. Все повинно бути однаковим: єдина валюта або пара, унікальні правила торгівлі, унікальні стандарти продукту, і все насправді унікальне. Знову звертаємо увагу на одну річ. Головною характеристикою глобалізації є уніфікація. Уніфікація світової економіки очевидна. Ознаки, характеристики, наслідки глобальної економіки: поглиблюється глобальний поділ праці, внутрішньо- та міжгалузєва кооперація, формуються потужні транснаціональні виробничо-економічні об'єднання з їх наднаціональними органами координації, регулювання та управління, світова економіка стає єдиним організмом, в якому все пов'язано.

Під культурною глобалізацією розуміють процес виникнення та поширення так званої «світової культури». Культурна глобалізація пов'язана з тим, що завдяки обміну інформацією культурні практики однієї частини світу стають відомими в іншій. Таким чином певні звичаї, свята чи представницькі елементи стають загальнолюдськими. Наприклад, Різдво святкують у великій кількості країн.

Варто звернути увагу на те, що поняття «світова культура» іноді має різні значення. Група західних фахівців бачить у ньому культуру, яка вбирає та інтегрує найкращі надбань усіх світових культур, які коли-небудь існували

та існують сьогодні. Інша група вчених під «світовою культурою» позначає так звану «масову культуру», «культуру масового вживання», «культуру споживання» тощо. Крім того, на його думку, «світова культура» - це виключно західна культура, а його Поширюється глобалізація західної культури або «вестернізація». На підтвердження цієї точки зору такі незаперечні факти, як те, що сьогодні молодь у всьому світі дивиться американські фільми, вивчає англійську мову, любить рок-музику тощо [5].

Тут варто зауважити, що деякі західні вчені, зокрема американський політолог Девід Гелд, вважають «вестернізацію» не лише культурною, а й усіма іншими формами глобалізації, тобто глобалізацією взагалі. Така точка зору заслуговує на увагу, адже сьогодні світ переповнений ідеями, культурою, політичними цінностями переважно європейського походження. Хоча слід зазначити, що багато з них північноамериканського та/або японського походження.

Соціальна глобалізація припускає, що до всіх людей у світі слід ставитися однаково та мати однакові цінності. У цьому сенсі є організації, які, наприклад, захищають дотримання прав людини, які вважаються універсальними, наприклад права на життя.

Важливо зазначити, що процес глобалізації в соціокультурній сфері дуже відрізняється від глобалізації в політиці чи економіці. Бо політика чи гроші торкаються невеликого прошарку людей, а культура – усіх. Процеси в культурі відбуваються в суспільстві більш болісно, ніж в економіці чи політиці, тому що зміни в культурі зачіпають серцевину душі. У 1980-х роках у культурі починає зароджуватися нова течія — постмодернізм.

Культура постмодерну пропонує стати частиною великого світу, вийти за межі власного суб'єктивного бачення світу. Постмодернізм сформувався як реакція на нову інформаційну революцію. Ця революція сталася завдяки Інтернету. Тобто кожен, хто має доступ до Інтернету, може швидко отримати доступ до глобальної культури та світу загалом. Процес глобалізації

безпосередньо пов'язаний зі змінами людської свідомості. Кордони, які існували раніше у просторі і часі, поступово зникли з приходом цієї течії.

Відповідно до західних концепцій, політична глобалізація забезпечила і забезпечила поширення таких політичних цінностей, як поділ влади, парламентаризм, політичний плюралізм, багатопартійність, повага до міжнародного права, пріоритет прав людини, захист національних меншин та багато інших.

Відбувається, а точніше, мабуть, завершується ідеологічна глобалізація, тобто поширення певних ідей планетою. На думку багатьох західних учених, з якими погоджуються багато науковців, лібералізм, його теорії, концепції та ідеї після краху комунізму та закінчення «холодної війни» стали чи не єдиною панівною ідеологією у світі. Доречно нагадати, що саме це мав на увазі всесвітньо відомий американський вчений Френсіс Фукуяма – остаточну перемогу ліберальної ідеї над комуністами, фашистами, консерваторами та всіма іншими, а також її поширення у світі, коли проголосив зі словами, запозиченими у Гегеля словами про «кінець історії».

Технологічна глобалізація означає, що люди в різних частинах світу мають доступ до однакових технологічних інструментів, таких як Інтернет і соціальні мережі. Крім того, треба визнати технологію наскрізним елементом, який уможлиблює глобалізацію у вищезазначених сферах. Це, наприклад, заохочення до поширення інформації, щоб, наприклад, люди в Європі могли дізнатися про японські звичаї.

Сьогодні є багато підстав говорити про етнополітичну глобалізацію як про одну з порівняно нових і надзвичайно важливих форм глобалізації. Вперше запропонувавши концепцію етнополітичної глобалізації, постає таке визначення: етнополітична глобалізація – це об'єктивний історичний процес поширення етнічних, національних і етнополітичних ідей і концепцій у всьому світі, виникнення етнічного відродження, посилення політизації етнічності, вибух націоналізму та етніцизму, поглиблення етнополітичної

дезінтеграції та інтеграції тощо.

На галузевому рівні глобалізація визначається тим, в якій мірі конкурентоспроможність фірми в галузі в одній країні пов'язана з її конкурентоспроможністю в іншій країні. Чим більше ступінь глобалізованості галузі, тим більше переваг отримує фірма від запроваджених технологій, заводського бренду та виробничого процесу. У глобалізованих галузях, як правило, на кожному ринку домінує той самий набір глобальних фірм, які взаємно координують стратегічні дії в усіх країнах, у яких вони працюють.

Глобалізація на рівні країни характеризується ступенем зв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Незважаючи на зростаючу глобалізацію світової економіки, не всі країни однаково інтегровані в неї. Існує кілька основних показників, що визначають ступінь інтегрованості економік різних країн у світову економіку, серед яких:

- співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП;
- прямі іноземні інвестиції (ПІІ), спрямовані в економіку країни та з країни та портфельні інвестиції;
- потік роялті в країну та з країни, пов'язаний з передачею технологій.

Глобалізація на світовому рівні визначається економічними взаємозв'язками між країнами, що розвиваються, що відображається у постійно зростаючих зустрічних потоках товарів, послуг, капіталу та знань [6].

Основною характеристикою процесу глобалізації є формування глобально функціонального виробничого процесу, ядром якого є інтернаціоналізовані цикли відтворення – ядра, що виступають своєрідним локомотивом світової економіки. У межах цих циклів формується світовий дохід, перерозподіл якого є головним стратегічним орієнтиром і основою зовнішньої політики кожної держави.

У сучасному світі глобалізація має домінуючий вплив на розвиток

кожної країни. Це, з одного боку, завдяки інноваційному обміну технологіями та менеджменту, активному обміну товарами, послугами та інвестиціями, сприятиме підвищенню ефективності соціальної економіки, а з іншого – нерівності, асинхронності та диспропорційності у розвитку.

Країни зосереджені на одному полюсі сучасної світової економіки – світові лідери, де домінують США. Базуючись на широкій експансії у всіх сегментах світового ринку, накопиченому капіталі в безпрецедентних масштабах, головними чинниками їхнього успіху є інтелектуалізація, соціалізація, екологія, деіндустріалізація економіки, пріоритетність знань, розвиток «людського капіталу».

На другому полюсі світової економіки знаходиться більшість країн, для яких економічна глобалізація постає як якісно нові умови розвитку, на які практично неможливо вплинути, але які необхідно враховувати. Особливо важливо враховувати масштаб і динаміку процесу формування глобальної системи управління ресурсами планети та нерівномірний розподіл світових доходів [7].

1.3 Вплив глобалізаційних процесів на діяльність ТНК світу

Процес глобалізації економічної діяльності нині є однією з головних тенденцій розвитку сучасного світу, яка суттєво впливає на економічне життя окремих країн і регіонів, та світової економіки в цілому.

Економічна глобалізація як явище є багатогранним та внутрішньо суперечливим явищем з багатьма прямими та зворотними зв'язками за участю багатонаціональних та національних бізнес-структур, національних держав та їх установ, регіональних багатонаціональних асоціацій, формальних та неформальних міжнародних організацій, чий відносини

характеризуються поєднанням жорсткої конкуренції зі все більшим збільшенням елементів співпраці і взаємодії.

Експерти Міжнародного валютного фонду визначають глобалізацію економіки як зростаючу економічну взаємозалежність між усіма країнами світу в результаті збільшення обсягу та різноманітності транскордонних операцій з товарами, послугами та міжнародними потоками капіталу, а також завдяки все більш швидкому та ширшому поширенню технологій.

Основним вектором глобалізації є глобалізація капіталу, яка проявляється у зростанні обсягів коштів, які щорічно обертаються планетою та беруть участь у щоденних операціях на світових валютних ринках. Але більш глибокий вплив на глобалізацію економіки спричиняє міжнародне переміщення довгострокового капіталу у формі прямих і портфельних інвестицій.

Одним із найважливіших проявів і водночас викликів у процесі глобалізації у світовій економіці є поява глобальних фінансових ринків, де транснаціональні корпорації мають головну роль. Цей процес здійснюється за допомогою механізму валютно-фінансової лібералізації, який висуває нові вимоги до держави у сфері регулювання, економіки та фінансової сфери.

Фінансова глобалізація є новітнім етапом інтернаціоналізації процесу, який реалізує перерозподіл міжнародних потоків грошового капіталу через національні та міжнародні фінансові ринки. Процеси економічної глобалізації створили умови для експорту власних витрат в інші держави, порушили багато макроекономічних параметрів, які раніше були тісно пов'язані, такі як продуктивність праці та заробітна плата або зв'язок між заощадженнями та інвестиціями. Через це стають неефективними багато старих інструментів антикризової політики і сьогодні частіше використовуються механізми «трансферу криз»: розвинуті країни зменшують тривалість та глибину економічних криз за рахунок інших менш розвинених країн.

Важливим фактором глобалізації є зростаюча стандартизація попиту на

товарних ринках, наслідком чого є доцільною заміна диференційованих регіональних маркетингових стратегій маркетингу єдиною глобальною маркетинговою стратегією. Глобальні проблеми суспільства, які вимагають розробки стратегій їх подолання на національному та світовому рівні зумовлюють посилення процесів глобалізації.

Викладене зумовлює надзвичайну різноманітність конкретних проявів глобалізації та визначення певної фрагментарності процесу як об'єктивного результату розвитку продуктивних сил і як суб'єктивного процесу експансії економічно розвинутих країн національних економік менш розвинених країн. Внаслідок цього підвищується економічна ефективність національних економік окремих країн, раціонально використовуються національні і світові ресурси, збільшується глобальний позитивний ефект господарювання суб'єктів економічних відносин.

Вплив глобалізації на рівні країни залежить від ступеня зв'язку між світовою та її економікою. Ступінь інтегрованості економіки різних країн у світове господарство визначається кількома основними показниками, серед яких є співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП; прямі іноземні та портфельні інвестиції; потік платежів роялті, який пов'язаний з передачею технологій.

Глобалізація на світовому рівні визначається інтенсивністю міжнародних економічних і суспільних відносин, активністю руху капіталу, товарів і послуг, розробок, ресурсів. Тому глобалізація є багаторівневим процесом, який відіграє важливу роль у формуванні наднаціонального господарства.

Висновки до розділу 1

Одним із ключових аспектів нинішнього розвитку світової економіки є розгортання глобалізаційних процесів, які суттєво впливають на систему міжнародних економічних відносин, змінюють напрями та стимулюють тенденції розвитку національних економік.

Глобалізація (від англ. «globo» - група) - складний і багатогранний процес, який має багато проявів і пов'язаний із багатьма проблемами. Ось чому стає проблематичним знайти єдине, чітко сформульоване визначення глобалізації, яке охоплює всі аспекти цього дуже складного явища на планетарному рівні.

Глобалізація як процес не з'явилася в ці десятиліття. Хоча сам термін «глобалізація» з'явився більше 400 років тому, широке його використання почалося в середині минулого століття. Глобалізація як категорія відноситься до процесу транскордонного обміну товарами, послугами, капіталом і робочою силою, і з 60-х років 20-го століття національні економіки світу набувають безперервних та постійно переплетених форм.

Перші спроби зрозуміти й оптимізувати суспільний прогрес на різних рівнях тісно пов'язані з виникненням і розвитком перших релігійних і філософських дисциплін людства. Найбільш конкретними були так звані утопії, від утопій Платона, Томаса Мора, Томаса Кампанелли до утопій Маркса, Леніна та їхніх послідовників. У середині ХХ століття фактично було здійснено аналіз засад розвитку та прогнозування основних процесів суспільного розвитку на регіональному рівні.

З 1990-х років тема глобалізації в її різних вимірах (екологічному, економічному, соціальному, політичному, культурному, духовному, антропологічному тощо) стала домінуючою майже в усіх сферах наукових досліджень, включаючи політику. Показово, що праці з проблем глобалізації виділено в окрему категорію за класифікацією, встановленою Міжнародною асоціацією політичної науки.

В Україні до середини 1980-х років процеси глобалізації трактувалися

не тільки неоднозначно, а й надто ідеологізовано. З одного боку, вони розглядалися як передумова «світової комуністичної цивілізації», яка стане результатом міжнародного комуністичного руху та «пролетарських» революцій. З іншого боку, внаслідок розвитку капіталізму, коли транснаціональні корпорації домінують у світовій капіталістичній економіці та стають інструментом поневолення країн «третього світу».

Причинами виникнення процесу глобалізації є:

- процес інтернаціоналізації, що веде до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які докорінно змінюють всю систему соціально-економічних відносин, підвищують на інший технічний рівень організаційно-економічні та транспортно-комунікаційні відносини (зниження трансакційних витрат);
- загострення спільних для всіх народів і країн світу проблем, важливих з точки зору збереження і розвитку людської цивілізації.

Основні характеристики процесу глобалізації:

- взаємозалежність національних економік та їх взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;
- фінансова глобалізація - зростаюча фінансова єдність і взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;
- послаблення спроможності національних держав формувати незалежну економічну політику;
- розширення сфери товарообігу та активізування процесу обороту товарів, капіталу, трудових ресурсів;
- створення міжурядових і міжнародних регулюючих інститутів глобальних проблем;
- залучення світової економіки до унікальних стандартів, цінностей і принципів роботи.

Види глобалізації це різні шляхи інтеграції різних країн світу. Глобалізацію можна поділити на такі сфери, як економічну, культурну, соціальну, технологічну, політичну, ідеологічну, етнополітичну тощо.

На галузевому рівні глобалізація визначається тим, в якій мірі конкурентоспроможність фірми в галузі в одній країні пов'язана з її конкурентоспроможністю в іншій країні.

Глобалізація на рівні країни характеризується ступенем зв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому, основними показниками є: співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП; прямі іноземні інвестиції (ПІІ), спрямовані в економіку країни та з країни та портфельні інвестиції; потік роялті в країну та з країни, пов'язаний з передачею технологій.

Глобалізація на світовому рівні визначається економічними взаємозв'язками між країнами, що розвиваються, що відображається у постійно зростаючих зустрічних потоках товарів, послуг, капіталу та знань.

Одним із найважливіших проявів і водночас викликів у процесі глобалізації у світовій економіці є поява глобальних фінансових ринків, де транснаціональні корпорації мають головну роль. Цей процес здійснюється за допомогою механізму валютно-фінансової лібералізації, який висуває нові вимоги до держави у сфері регулювання, економіки та фінансової сфери.

Важливим фактором глобалізації є зростаюча стандартизація попиту на товарних ринках, наслідком чого є доцільною заміна диференційованих регіональних маркетингових стратегій маркетингу єдиною глобальною маркетинговою стратегією.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1 Особливості розвитку ТНК у світовій економіці

Сьогодні жоден значний процес у світовій економіці не відбувається без участі ТНК. Транснаціональні компанії визначають динаміку і структуру світового ринку, рівень конкурентоспроможності на ньому, а також міжнародний рух капіталу і передачу технологій. Транснаціональні компанії відіграють важливу роль в глобалізації, сприяючи зміцненню виробничих зв'язків між компаніями різних країн. На ці компанії припадає більшість прямих міжнародних інвестицій і міжнародної торгівлі. Тому, з одного боку, вони є продуктом бурхливого розвитку міжнародних відносин, а з іншого — потужним механізмом впливу на міжнародні відносини.

Під транснаціональною корпорацією розуміється велике об'єднання, що використовує у своїй господарській діяльності міжнародний підхід і передбачає формування та розвиток міжнародного виробничо-збутового, торговельного та фінансового комплексу з єдиним центром прийняття рішень у країні базування та з філіями, представництвами та дочірніми компаніями в інших країнах. Особливістю ТНК є поєднання централізованого керівництва з певним ступенем самостійності входять до неї та що у різних країнах юридичних і структурних підрозділів філій, представництв, дочірніх компаній [38].

Для віднесення корпорацій до транснаціональних зазвичай застосовують такі критерії:

- володіння не менше 25% голосуючих акцій у трьох чи більше країнах;

- число країн, в яких діє корпорація (мінімум становить від двох до шести і більше країн);
- міжнародний склад персоналу та вищого керівництва корпорації;
- декілька країн, в яких розміщені виробничі потужності корпорації;
- мінімум частки іноземних операцій у доходах або продажах корпорації (як правило, 25%);
- певний розмір капіталізації, якого досягла корпорація.

Фірми достатньо мати хоча б одну з перелічених ознак, щоб потрапити до категорії транснаціональних корпорацій. Деякі великі компанії мають усі ці ознаки одночасно.

Вирішальною характеристикою транснаціональних корпорацій є не тільки кількісне зростання транснаціонального монопольного капіталу - збільшення частки підприємств, їх активів і обороту, - а також поступове збільшення корпоративних інтересів у глобальних операціях, тобто у створенні власних глобальних мереж науково-технічної діяльності, а також у сфері виробництва та продажах у всьому світі [39].

Транснаціональні корпорації діляться на такі групи:

- горизонтально інтегровані ТНК, які управляють підрозділами у різних країнах і виробляють однакові чи подібні товари;
- вертикально інтегровані ТНК, що управляють підрозділами у певній країні, що виробляють товари, та поставляються до їх підрозділів в інших країнах;
- роздільні ТНК, які управляють підрозділами у різних країнах, що вертикально чи горизонтально не об'єднані [21].

ТНК можуть бути класифіковані за такими ознаками, як: країна походження, галузева спрямованість, розмір, рівень транснаціоналізації. Практична значимість класифікації ТНК полягає в тому, що вона дозволяє за тією чи іншою ознакою об'єктивніше оцінити переваги та недоліки розміщення конкретних корпорацій у приймаючій країні.

Країна походження ТНК визначається за національністю капіталу у її контрольному пакеті акцій, активах. Як правило, вона збігається із національністю країни базування головної компанії корпорації. У ТНК розвинених країн – це приватний капітал, у ТНК країн у структурі капіталу частина може належати державі. Це з тим, що спочатку вони створювалися з урахуванням націоналізованої іноземної власності чи державних підприємств. Їх метою було не так проникнення в економіку інших країн, як створення основи для розвитку національної промисловості, підйому економіки країни [35].

Галузева спрямованість ТНК визначається основною сферою її діяльності. За цією ознакою розрізняють сировинні ТНК, корпорації, що діють у базових та вторинних галузях обробної промисловості, промислові конгломерати. Нині транснаціональні корпорації зберігають своє становище у базових галузях добувної та обробної промисловості. Це сфери діяльності, які вимагають значних капіталовкладень.

Крім того, існує ознака класифікації, яка визначається за методикою ЮНКТАД розміром їх зарубіжних активів. Саме цей параметр лежить в основі диверсифікації ТНК на найбільші, великі, середні та дрібні. До великих відносять ТНК з активами понад 10 млрд. дол. Переважна більшість у загальній кількості ТНК (понад 90%) належить середнім та дрібним корпораціям. За класифікацією ООН до таких відносяться компанії, які мають менше 500 співробітників у країні проживання. Насправді ж існують ТНК із загальною кількістю співробітників менше 50 людина. Перевагою малих ТНК є їх здатність швидше адаптуватися до ринкових умов, що змінюються. Вони можуть виступати в союзі з великими ТНК утворюючи різноманітні концерни [47].

У сучасному світі межа між транснаціональними та звичайними корпораціями досить умовна, оскільки з розвитком глобалізації економіки відбувається інтернаціоналізація і ринків збуту, і виробництва, і власності.

Через те, що дослідники користуються різними кількісними критеріями виділення ТНК, у науковій літературі називають дані, що сильно розрізняються, про кількість ТНК і масштабів їх діяльності. За масштабами діяльності всі ТНК ділять на великі та малі.

У світовій літературі з організації та управління проводяться відмінності між багатонаціональними, глобальними, міжнародними та транснаціональними компаніями. Суть цих відмінностей можна побачити у таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1 – Види компаній та їх характеристики

Тип компанії	Характеристики
Багатонаціональна	Правління вирішує фінансову політику та дає дочірній компанії автономію при розробці стилю правління та прийнятті місцевих виробничих і ринкових проблем
Глобальна	Централізує свою стратегічну, управлінську та маркетингову політику. Вигода дістається за рахунок економії масштабів та діяльності на глобальному рівні. Продукція розробляється для задоволення потреб різних країн. Специфічні місцеві потреби нерідко ігноруються
Міжнародна	Правління зберігає значний контроль над системами управління дочірньої компанії та маркетингової політики, але в меншому ступені, ніж у глобальної компанії. Продукція та технології розробляються для внутрішнього ринку, розповсюджуються на інші країни зі схожими ринковими характеристиками, далі повсюди. Гнучке управління життєвим циклом продукції
Транснаціональна	Поєднує аспекти багатонаціональної, глобальної та міжнародної компаній. Продукти мають бути конкурентоспроможні на глобальному рівні, проте видозмінюються у відповідності з вимогами місцевих ринків. Наряду з централізацією ресурсів у головному правлінні інші ресурси розподіляються серед дочірніх компаній та інтегруються у результаті їх взаємодії

Джерело: складено автором на основі [22]

З таблиці 2.1.1 видно, що існує декілька типів компаній та не всі з них можуть стати транснаціональними. Такі компанії стоять на вищому рівні серед компаній світу та відображають нинішній рівень розвитку світової економіки.

Транснаціональні корпорації нині стали головною ланкою у системі світогосподарських зв'язків. Такі корпорації зосередили в своїх руках виробництво і збут продукції на світовому ринку. В цілому, у світі за даними UNCTAD, налічується близько 78 тис. транснаціональних корпорацій з 777 тис. зарубіжних підрозділів. За останні 30 років кількість ТНК збільшилась у 9 разів (у 1970 р. було зареєстровано 7 тис. таких фірм, у 1990 р. – 24 тис., у 2009 р. – 78 тис. ТНК), у яких задіяно більш як 74 млн. чоловік. При тому на території промислово розвинених держав розміщується понад 80% материнських компаній і близько 33% афільованих [46].

В останні десятиліття 20 - на початку 21 ст. глобалізація набрала особливих темпів. Сучасними проявами глобалізації є ТНК, що виробляють продукти харчування («Coca-Cola», «Pepsi», «McDonald's»), мобільні пристрої («Samsung», «Nokia», «Apple»), компанії «Microsoft Corporation», «Dream Works Pictures», «ІКЕА».

Найбільш потужні ТНК розташовані в США, Європейському Союзі та Японії. Проте, все більшого розвитку набувають ТНК таких нових індустріальних країн як Південна Корея, Бразилія, Мексика, Гонконг та Китай, що зумовлено впровадженням цими державами стратегії застосування конкурентних переваг. Як правило, ТНК – багатогалузеві компанії, їхня діяльність широко диверсифікована. Наприклад, кожна з 500 найбільших ТНК США має в середньому підрозділи в 11 галузях, а найпотужніші охоплюють по 30-50 галузей. У групі 100 провідних промислових компаній Великобританії багатогалузевих – 96, Італії – 90, Франції – 84, Німеччини – 78. За даними UNCTAD галузева структура ТНК має наступний вигляд: 60% компаній зайняті у сфері виробництва; 37% сфера послуг; 3% добувна

промисловість і сільське господарство [49].

Про міжнародні інвестиції можна сказати, що 2021 рік змінив динаміку ПІІ у країнах світу, спочатку через пандемію Коронавірусу, а потім через війну в Україні. 2022 року на ПІІ негативно вплинуть інші фактори. Спалах COVID-19 у Китаї з повторним введенням заходів ізоляції в районах, що відіграють важливу роль у глобальних ланцюжках створення вартості, може ще більше знизити інвестиції у новостворені підприємства у галузях з вагомою присутністю ДЦС. Очікуване підвищення процентних ставок у країнах, де спостерігається високе зростання інфляції, знизить кон'юнктуру ринків СиП і уповільнить зростання міжнародного проектного фінансування. Негативні настрої на фінансових ринках і ознаки рецесії, що насувається, здатні прискорити спад ПІІ.

З іншого боку, є кілька факторів, що стабілізують. Великі програми державної підтримки інвестицій в інфраструктуру з багаторічним періодом реалізації могли б послужити основою фінансування міжнародних проектів. Міжнародні СиП та фінансові операції багатонаціональних підприємств ще не втратили свого імпульсу. І, судячи з структури потоків ПІІ в 2021 році, деякі регіони — їхні великі одержувачі, особливо Європа в порівнянні з минулими періодами все ще демонструють щодо низькі показники.

Відновлення ПІІ у 2021 році було пов'язане з їх зростанням у всіх регіонах. Проте майже три чверті глобального приросту були викликані підйомом у розвинених країнах (рис. 2.1.1), де приплив досяг 746 млрд дол., більш ніж удвічі перекривши рівень 2020 року. Це призвело до масштабних внутрішньофірмових фінансових потоків та різких коливань ПІІ у великих інвестиційних центрах. Великий обсяг нерозподіленого прибутку в 2021 став результатом рекордного прибутку МНП.

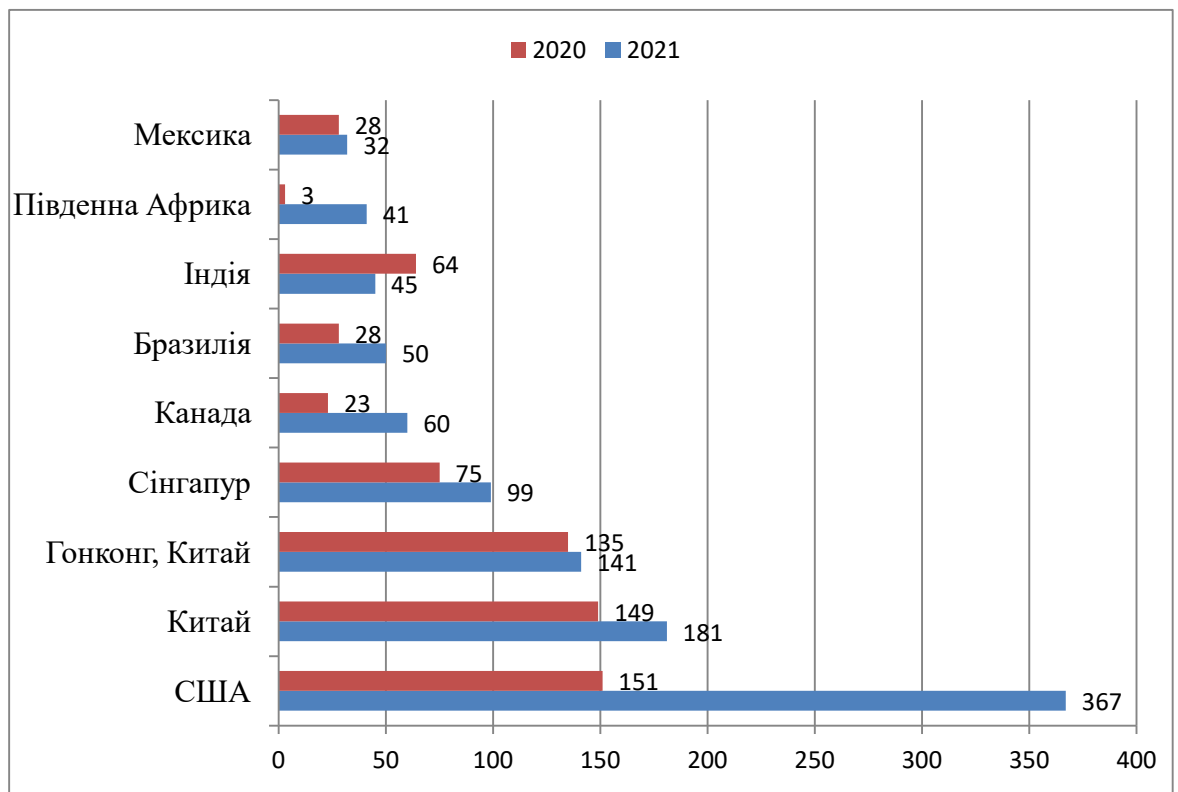

Рис. 2.1.1 – Приток ПІ до 20 найбільших приймаючих країн у 2020-2021 роках, млрд. дол.

Джерело: складено автором на основі [24]

З рисунку 2.1.1 видно, що найбільший приток ПІ спостерігається у США – 367 млрд. дол. у 2021 р. та 151 млрд. дол. у 2020 р. Найменший приток інвестицій у Мексики – у 2021 р. 32 млрд. дол., у 2020 р. 28 млрд. дол.

Для оцінки залучення тієї чи іншої компанії у виробництво товарів та послуг за кордоном використовується індекс транснаціоналізації, який дозволяє зіставляти розміри господарської діяльності в рамках національних кордонів та за їх межами [23]. Розрізняють такі види індексу транснаціоналізації:

1. Індекс транснаціоналізації підприємств відбиває ступінь залучення тієї чи іншої ТНК у виробництво товарів та послуг там та розраховується як сума трьох величин:

- частки активів за кордоном в загальному обсязі активів ТНК;
- частки персоналу за кордоном в загальній чисельності персоналу цієї

корпорації;

- частки продажів за кордоном у загальному обсязі продажів цієї ТНК.

2. Індекс транснаціоналізації країн оцінює значення іноземних ТНК для тієї чи іншої країни та розраховується як сума чотирьох величин:

- частка філій іноземних корпорацій у виробництві ВВП країни;

- відношення накопичених у країні прямих іноземних інвестицій до ВВП країни;

- частки прямих іноземних інвестицій у всіх капітальних вкладеннях усередині країни;

- частка зайнятих на цих філіях у всій чисельності зайнятих у країні.

Також важливим показником успішності компанії на міжнародному ринку є величина продажів, що реалізується на території інших країн. Найбільші ТНК світу, список яких наведено нижче, було проаналізовано саме за цим принципом (табл. 2.1.2).

Таблиця 2.1.2 – Найбільші ТНК світу за величиною продажів та активів у 2022 р.

Назва	Країна	Продажі	Активи
Berkshire Hathaway	США	276,09 млрд	958,78 млрд
ICBC	Китай	208,13 млрд	5,52 трлн
Saudi Aramco	Саудівська Аравія	400,38 млрд	576,04 млрд
JPMorgan Chase	США	124,54 млрд	3,95 трлн
China Construction Bank	США	202,07 млрд	4,75 трлн
Amazon	США	469,82 млрд	420,55 млрд
Apple	США	378,7 млрд	381,19 млрд
Agricultural Bank of China	Китай	191,42 млрд	4,56 трлн
Bank of America	США	96,83 млрд	3,24 трлн
Toyota Motor	Японія	281,75 млрд	552,46 трлн

Джерело: складено автором на основі [8]

З таблиці 2.1.2 видно, що на першому місці стоїть Berkshire Hathaway, продажі якої становлять 276,09 млрд, а активи – 958,78 млрд, а на останньому японська компанія Toyota Motor з найменшими продажами у 281,75 млрд та активами у 552,46 трлн. За даними Forbes, в цьому році його рейтинг найбільших компаній світу The Global 2000, який об'єднує 2000 фірм, уперше з моменту початку підрахунку у 2003 р. очолив холдинг Berkshire Hathaway. Йому вдалося змістити з першої позиції ICBC – Промисловий та комерційний банк Китаю.

Всі великі компанії світу, що увійшли до The Global 2000, за минулий звітний період 2021 р. разом продали товарів та послуг на 47,6 трлн доларів США, з них прибуток склав 5 трлн. Їхні загальні активи тягнуть на 233,7 трлн доларів, а ринкова капіталізація — на 76,5 трлн. До The Global 2000 увійшли найбільші компанії 58 країн світу. З них 590 зареєстровано в США, 351 - у Китаї, і 196 - у Японії [8].

Через колосальне місячне падіння акцій, Meta випала з першої десятки найбільших компаній світу за ринковою вартістю. У першу десятку найдорожчих компаній увійшла натомість китайська телекомунікаційна компанія Tencent Holdings Ltd.

Свого часу, з капіталізацією понад 1 трильйон доларів, компанія займала шосте за величиною місце у світі. За місяць акції Meta подешевшали на 37%. Падіння відбулося з 318,15 долара 18 січня до 207,42 долара 17 лютого. На початку лютого котирування акцій Meta впали на 20%, компанія втратила майже 200 млрд доларів капіталізації через конкуренцію інших соцмереж, зокрема TikTok [9].

2.2 Роль України в діяльності ТНК світу

Сьогодні ТНК контролюють понад 57% світового промислового виробництва, 69% міжнародної торгівлі, більш як 81% патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау, майже 90% прямих зарубіжних інвестицій. Під контролем ТНК знаходиться 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, лісоматеріалів, тютюну, джгуту і залізняку; 85% ринку міді і бокситів; олова - 80%; бананів - 75%, натурального каучуку і сирої нафти. 60% всіх іноземних інвестицій здійснюється в межах 100 найбільших ТНК, тому активізація діяльності ТНК для економіки кожної країни відкриває нові можливості для інтеграції у світовий поділ виробництва, сприяє збільшенню конкурентоздатності на міжнародному ринку. Ринкова капіталізація окремих ТНК складає близько 300-500 млрд. дол. США, а щорічні обсяги продажів складають приблизно 150-200 млрд. дол. США [45].

Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, торкаються і України, яка перебуває в економічній кризі і тому особливо потребує фінансової підтримки, технічної допомоги та багаторічного досвіду міжнародних компаній. Світові економічні зв'язки і взаємодія національних економік можуть стабілізувати розвиток продуктивних сил і забезпечити зростання життєвого рівня населення. Водночас ТНК є провідною силою у поглибленні та розширенні цих зв'язків.

Наймасштабнішими транснаціональними корпораціями, що працюють на території нашої країни, є Coca-Cola, Daewoo, Sigma-Bleyzer, Western NIS Enterprise Fund, «Укртатнафта», Macdonald's Ukraine Ltd, Cargill PepsiAmericas і PepsiCo та Nestle, Procter & Gamble.

У розділі інвестицій світу, глобальні потоки прямих іноземних інвестицій у 2021 році становили 1,58 трлн дол., що на 64 % більше у порівнянні з виключно низьким рівнем 2020 року. Відновлення продемонструвало значний імпульс завдяки швидкому зростанню ринків злиття та поглинання та швидкому зростанню міжнародного проектного фінансування через сприятливі умови фінансування та великі програми пільг

для розвитку інфраструктури [42].

Однак у 2022 році глобальне середовище для міжнародного бізнесу та міжнародних інвестицій різко змінилося. Війна в Україні — посиливши наслідки пандемії, що зберігаються, викликає потрійну продовольчу, паливну і фінансову кризу в багатьох країнах світу. Невизначеність інвестиційної кон'юнктури, що виникає в результаті, може чинити в 2022 році значний знижувальний тиск на глобальні ПП.

Активність ТНК та приплив прямих іноземних інвестицій в Україну значно гірша, ніж в інших країнах Східної Європи та СНД. Проте Україна залишається привабливою для діяльності транснаціональних корпорацій, але деякі чинники знижують цю привабливість, що призводить до зменшення конкурентних переваг України [10].

Виходячи на новий ринок, ТНК повинні розробити ряд стратегій, які забезпечують мінімізацію ризиків компанії на зовнішньому ринку, а також дозволяють їй зайняти значну частку ринку, що є однією з умов отримання очікуваного прибутку. Для формування стратегії ТНК необхідно враховувати можливості внутрішнього середовища компанії та загрози, які існують у зовнішньому середовищі. Основним завданням, яке вирішується при розробці стратегії, є забезпечення узгодженості між цілями компанії та наявними ресурсами [11].

Найбільш привабливими секторами української економіки для ТНК є харчова промисловість, машинобудування та металургія, а також фінансовий, страховий та торговельний сектори. Однією з передумов привабливості бізнесу ТНК є наявність важливих факторів зростання виробництва в Україні. Серед них виділяються природні ресурси та наявність достатньо розвиненої регіональної транспортної інфраструктури. На український ринок вже націлилися великі інвестори із Казахстану, Грузії, Азербайджану.

Транснаціональні корпорації мають вплив як на країни базування, так і на приймаючі країни. Більшість країн, які мають на своїй території філії ТНК,

схвалюють їх діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує надходження прямих іноземних інвестицій, створення додаткових робочих місць, зміцнення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій та лібералізацію нових видів продукції. Розподіл найбільших інвесторів в Україну наведено у рис. 2.2.1.

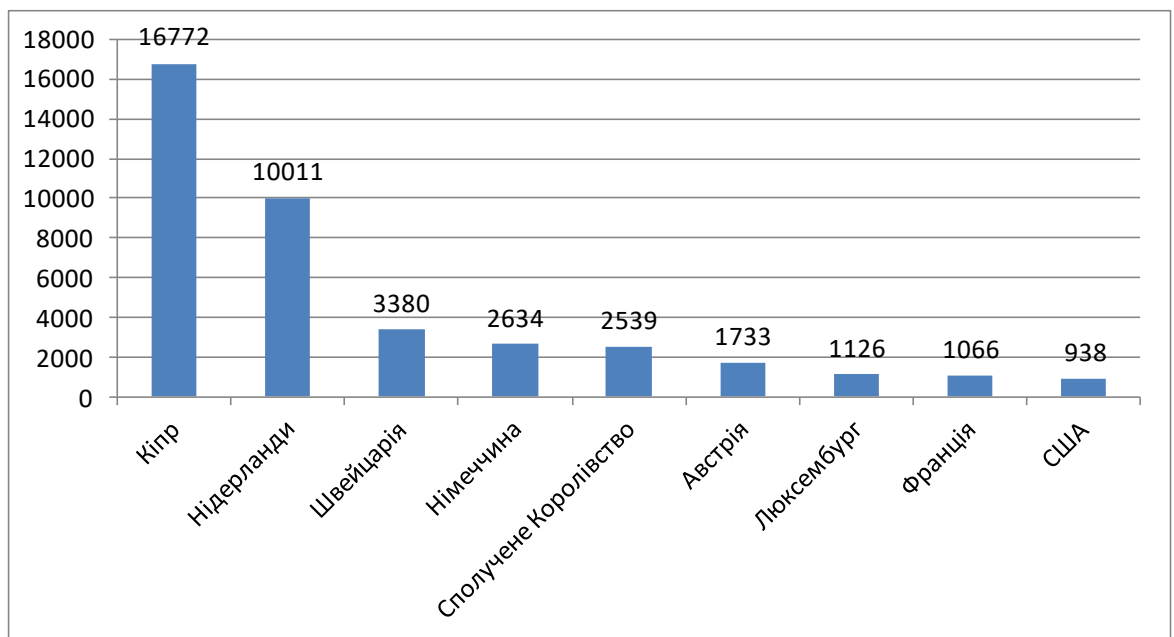

Рис. 2.2.1 – Розподіл прямих інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами у 2021 р.

Джерело: складено автором на основі [16]

З рисунку 2.2.1 видно, що розподіл прямих інвестицій за найбільшими країнами-інвесторами нерівномірний. Найбільша частка інвестицій належить Кіпру – 16772 млн доларів, далі йдуть Нідерланди – 10011 млн, Швейцарія – 3380 млн, Німеччина – 2634 млн, Сполучене Королівство – 2539 млн, Австрія – 1733 млн, Люксембург – 1126 млн, Франція – 1066 млн, а найменша частка належить США – 938 млн.

Прямі іноземні інвестиції в економіку України станом на кінець березня 2021-го року склали 51,785 млрд доларів. З них інструменти участі в капіталі – 39,398 млрд доларів, боргові інструменти 12,387 млрд доларів.

Компанії найбільшого іноземного інвестора в Україну – Кіпру, інвестували в Україну 16,722 млрд доларів [12].

Серед закордонних інвесторів найбільш інвестиційно-привабливими в Україні є такі галузі економіки: харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів – 15,7% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених до України; торгівля – 15,6%; фінансова сфера – 8,5%; машинобудування – 8,0%; транспорт – 7,6%; металургія та обробка металу – 5,4%; операції з нерухомістю – 4,6%; хімічна та нафтохімічна промисловість – 4,1%.

Експансія закордонних ТНК в Україні супроводжується застосуванням “змішаних і “замаскованих” псевдоінвестиційних стратегій. При цьому в багатьох випадках інвестиційні стратегії є інвестиційними лише номінально, тоді як основною причиною їх застосування є не використання виробничого потенціалу України, а мінімізація митних відрахувань. При цьому сума необхідних для псевдоінвестиційного входження капіталовкладень може бути незіставна не тільки з обігом материнської компанії, а навіть з обігом створеного в Україні підприємства [44].

Становлення українських ТНК, попри наявність відповідної правової бази, перебуває на початковому етапі. Створення українських ТНК дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва й капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах [13].

2.3 Наслідки економічної діяльності ТНК

В сучасних умовах ТНК стали сполучною ланкою між світовим

господарством і національними економіками, їх діяльність усе більше перетворює світове господарство в єдиний ринок факторів виробництва.

З метою створення збереження конкурентних переваг на світовому ринку ТНК має здійснювати різносторонню діяльність, яка дає найкращі результати при правильно обраній глобальній стратегії. При цьому необхідно враховувати переваги, які має ТНК у порівнянні з національними компаніями: ТНК може досягати підвищення ефективності шляхом зниження витрат виробництва і збуту, або підвищення якості обслуговування споживачів [43].

Економіка України приваблює іноземних інвесторів природно-сировинною базою, відносно дешевою робочою силою, високим технічним рівнем профільної підготовки. Позначається і те, що Україна є великим ринком збуту та відкритим простором для приватизації, особливо стратегічних об'єктів [14].

До позитивних ефектів діяльності ТНК відносять: збільшення надходжень до бюджету; розвиток національного виробництва та конкуренції; закріплення держави на міжнародній арені; прискорений розвиток НТП; покращення якості та зменшення ціни продукції; збагачення національних виробників; підвищення незалежності країни тощо.

ТНК можуть сприяти і здійснювати модернізацію капіталомістких галузей, підвищувати їх загальний технологічний рівень і зміцнювати конкурентні переваги на міжнародних товарних ринках.

Попри все, активізація діяльності ТНК має свої негативні наслідки, які певною мірою впливають з її переваг. Транснаціоналізація національної економіки може спричинити поступову втрату державного суверенітету, права на національне багатство та перетворення країни на джерело ресурсів і дешевої робочої сили [48].

Виступають такі негативні ефекти, як лобіювання власних інтересів, збільшення впливу приватних осіб на державний контроль, а іноді мова йдеться про повну монополізацію галузей. Маючи значний вплив на

державний апарат, власники ТНК створюють власні умови ведення бізнесу і можуть виступати на світовому ринку як окремі незалежні суб'єкти. При цьому негативних економічних наслідків може бути більше, ніж користі, і не тільки для приймаючої країни, а також для країни базування (табл. 2.3.1).

Таблиця 2.3.1 – Негативні наслідки діяльності ТНК

Для країни базування	Для приймаючої країни
Наявність суперечностей між інтернаціональним глобальним характером операцій ТНК і територіально обмеженою компетенцією держави.	ТНК можуть розташовувати екологічно небезпечні виробництва та підприємства з застарілою технікою на території приймаючої країни.
Державне регулювання іноземних інвестицій: заборона інвестування в окремі галузі.	ТНК можуть маніпулювати цінами з метою уникнення податків.
Особливості умов інвестування (використання національних напівфабрикатів, навчання кадрів за своєю програмою, розширення експорту та виведення всієї продукції за кордон).	ТНК можуть спричинити нестійкість інвестиційного процесу.
Ризик конфіскації інвестицій.	Представники приймаючої країни не допускаються до участі в проведенні НДДКР
Власна корпоративна ідеологія ТНК (наявність власних спецслужб і достатня кількість зброї).	ТНК можуть нав'язувати компаніям приймаючої країни неперспективні напрями в системі розподілу праці.

Джерело: складено автором на основі [15]

З таблиці 2.3.1 видно, що існує безліч суперечностей щодо ефективної діяльності ТНК у різних країнах світу. Зацікавленість ТНК в максимізації прибутку, а отже виключно у високоприбуткових галузях економіки, негативно впливає на конкурентоспроможність таких нині важливих для України галузях, як машинобудування, нафтопереробка, металургія, хімічна промисловість тощо, оскільки вони є інноваційно залежними.

Іноземні інвестори часто «захоплюють» найбільш перспективні та розвинені галузі приймаючих країн і можуть нав'язувати вітчизняним компаніям свою корпоративну культуру, небезпечні технології, екологічно небезпечні матеріали тощо. У багатьох країнах такі галузі, як металургія, енергетика, транспорт, суднобудування, телекомунікації, закриті для

іноземних інвесторів, оскільки вони є основою національної економічної безпеки. Але Україна допускає іноземних інвесторів у ці галузі, що може призвести до більшої залежності економіки країни від іноземних транснаціональних корпорацій.

Важливим виступає з'ясування наслідків розширення діяльності ТНК на українському ринку та виділення основних напрямів розвитку власних ТНК. На особливу увагу заслуговують питання економічної безпеки, під якою розуміють стан національної економіки, що забезпечує задоволення життєво важливих потреб країни в матеріальних благах незалежно від виникнення у світовій економічній системі або всередині країни форс-мажорних обставин соціально-політичного, економічного або екологічного характеру [15].

Висновки до розділу 2

Сьогодні жоден значний процес у світовій економіці не відбувається без участі ТНК. Транснаціональні компанії визначають динаміку і структуру світового ринку, рівень конкурентоспроможності на ньому, а також міжнародний рух капіталу і передачу технологій. Вони є продуктом бурхливого розвитку міжнародних відносин, а з іншого — потужним механізмом впливу на міжнародні відносини.

В останні десятиліття 20 - на початку 21 ст. глобалізація набрала особливих темпів. Сучасними проявами глобалізації є ТНК, що виробляють продукти харчування («Coca-Cola», «Pepsi», «McDonald's»), мобільні пристрої («Samsung», «Nokia», «Apple»), компанії «Microsoft Corporation», «Dream Works Pictures», «ІКЕА».

Найбільш потужні ТНК розташовані в США, Європейському Союзі та Японії. Проте, все більшого розвитку набувають ТНК таких нових

індустріальних країн як Південна Корея, Бразилія, Мексика, Гонконг та Китай, що зумовлено впровадженням цими державами стратегії застосування конкурентних переваг.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, торкаються і України, яка перебуває в економічній кризі і тому особливо потребує фінансової підтримки, технічної допомоги та багаторічного досвіду міжнародних компаній. Світові економічні зв'язки і взаємодія національних економік можуть стабілізувати розвиток продуктивних сил і забезпечити зростання життєвого рівня населення.

Наймасштабнішими транснаціональними корпораціями, що працюють на території нашої країни, є Coca-Cola, Daewoo, Sigma-Bleyzer, Western NIS Enterprise Fund, «Укртатнафта», Macdonald's Ukraine Ltd, Cargill PepsiAmericas і PepsiCo та Nestle, Procter & Gamble.

Активність ТНК та приплив прямих іноземних інвестицій в Україну значно гірша, ніж в інших країнах Східної Європи та СНД. Проте Україна залишається привабливою для діяльності транснаціональних корпорацій, але деякі чинники знижують цю привабливість, що призводить до зменшення конкурентних переваг України.

Найбільш привабливими секторами української економіки для ТНК є харчова промисловість, машинобудування та металургія, а також фінансовий, страховий та торговельний сектори.

Експансія закордонних ТНК в Україні супроводжується застосуванням “змішаних і “замаскованих” псевдоінвестиційних стратегій. При цьому в багатьох випадках інвестиційні стратегії є інвестиційними лише номінально, тоді як основною причиною їх застосування є не використання виробничого потенціалу України, а мінімізація митних відрахувань.

Становлення українських ТНК, попри наявність відповідної правової бази, перебуває на початковому етапі. Створення українських ТНК дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме

подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва й капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах.

До позитивних ефектів діяльності ТНК відносять: збільшення надходжень до бюджету; розвиток національного виробництва та конкуренції; закріплення держави на міжнародній арені; прискорений розвиток НТП; покращення якості та зменшення ціни продукції; збагачення національних виробників; підвищення незалежності країни тощо.

Попри все, активізація діяльності ТНК має свої негативні наслідки, які певною мірою випливають з її переваг. Транснаціоналізація національної економіки може спричинити поступову втрату державного суверенітету, права на національне багатство та перетворення країни на джерело ресурсів і дешевої робочої сили.

Іноземні інвестори часто «захоплюють» найбільш перспективні та розвинені галузі приймаючих країн і можуть нав'язувати вітчизняним компаніям свою корпоративну культуру, небезпечні технології, екологічно небезпечні матеріали тощо. У багатьох країнах такі галузі, як металургія, енергетика, транспорт, суднобудування, телекомунікації, закриті для іноземних інвесторів, оскільки вони є основою національної економічної безпеки. Але Україна допускає іноземних інвесторів у ці галузі, що може призвести до більшої залежності економіки країни від іноземних транснаціональних корпорацій.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1 Проблеми напрямів розвитку ТНК у світі

ТНК - основний структурний елемент економіки більшості країн, провідна сила їхнього розвитку та підвищення ефективності. Глобальні тенденції інтернаціоналізації виробництва й капіталу, приватизації стратегічних альянсів і лібералізації зовнішньої торгівлі поставили ТНК у центр світового економічного розвитку.

Транснаціоналізація докорінно змінює конфігурацію світової економіки. В умовах загострення конкурентної боротьби за споживача з метою економії на заробітній платі різні фази виробництва стало вигідним розміщувати по різних країнах залежності від місцевих особливостей в оплаті праці. Це надало поштовх до формування і розвитку так званого глобального виробництва на чолі з транснаціональними корпораціями нового типу. Їх бізнесові інтереси концентрувалися переважно в обробній промисловості і в сфері послуг промислово розвинутих країн.

Це суттєво прискорило зростання їх зарубіжних інвестицій, створення значної кількості філій і розвиток підрядних відносин з фірмами країнрецепієнтів. Почався стрімкий розвиток світової торгівлі, зросла її товарна структура за рахунок включення до неї значної кількості проміжної промислової продукції.

Дедалі більшого розвитку набувають нафтові ТНК. Останнім часом спостерігається тенденція зменшення ролі провідних нафтових ТНК з розвинених країн у світовому нафтовидобутку та нафтопереробці й посилення позицій нафтових ТНК з країн, що розвиваються. Такі тенденції

обумовлюють необхідність аналізу діяльності ТНК, адже ці нові потужні ТНК будуть визначати вектори і динаміку розвитку світового ринку нафти.

Діяльність світових ТНК на ринку нафти залежить від значної кількості умов. По-перше, ринок нафти є надзвичайно перспективним, оскільки нафта була і залишатиметься основним джерелом первинної енергії, споживання якої постійно зростає у зв'язку з подальшим розвитком світової економіки. По-друге, це залежить від структури виробництва та споживання нафти та нафтопродуктів у світовій економіці. Зараз нафту видобувають у всіх частинах світу, за винятком Антарктиди.

В останні роки для поповнення власної ресурсної бази провідні нафтові ТНК були змушені активно переорієнтовуватися на важкодоступні джерела нафтової сировини, наприклад, на родовища на континентальному шельфі та в регіонах зі складними природно-кліматичними умовами. умови. умов, а також про так звані важковидобувні запаси.

Суттєвою зміною, що впливає на становище нафтових ТНК, є різке збільшення балансу виробництва та споживання енергоресурсів нафтової складової. Це пов'язано з глобалізацією газового ринку, яка в свою чергу тісно пов'язана з іншим технологічним відкриттям – розширенням технологій зрідження газу та можливістю його транспортування за допомогою спеціалізованого танкерного флоту в будь-яку точку світу. Для нафтових корпорацій такі зміни не можна вважати позитивними. Значною мірою провідні гравці самі виступили ініціаторами прискореного освоєння газових ресурсів, намагаючись компенсувати зменшення доступу до запасів нафти. У результаті виявилось, що частка видобутку газу серед іншої вуглеводневої сировини до 2015 року перевищила 40% (у Exxon Mobil досягла майже 50%) і показала тенденцію до ослаблення провідних ТНК [26].

Щодо електроенергетики та енергетики, корпорація Royal Dutch Shell у цьому році повернула собі місце у рейтингу Forbes Global 2000 як провідна публічна компанія Європи, відтіснивши німецького автомобільного гіганта

Volkswagen AG на друге місце. Цього року вона оцінюється в 211 мільярдів доларів, що майже на 40% більше, ніж торік, і більш ніж удвічі перевищує вартість Volkswagen AG, який посів друге місце (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1 – Найбільші публічні компанії світу у 2022 р., млрд. дол.

Компанія	Країна	Продажі	Ринкова вартість
Shell Plc	Нідерланди	261	211
Volkswagen AG	Німеччина	295	82
Total SA	Франція	185	127
Allianz	Німеччина	138	96
HSBC Holdings plc	Велика Британія	59	135
BNP Paribas SA Class A	Франція	127	68
Mercedes-Benz Group AG	Німеччина	178	74
Nestle S.A.	Швейцарія	95	360
AXA SA	Франція	145	65
Gazprom	Росія	117	63

Джерело: складено автором на основі [27]

З таблиці 3.1.1 видно, що нафтові та газові гіганти є найбільшими лідерами Європи в щорічному списку найбільших публічних компаній світу. Перше місце у списку посідає нідерландська компанія Shell Plc з продажами 261 млрд. дол. та ринковою вартістю в 211 млрд. дол. В той час як торішній список був пофарбований пандемією коронавірусу та змінами у бізнес-середовищі, цього року сила бензину після вторгнення Росії в Україну наголошує на деяких із найбільш помітних змін. У той час як російські мільярдери втратили значну частину свого статку після вторгнення в Україну в лютому, російські нафтогазові гіганти краще пережили шторм.

У травні Shell повідомила про свій найвищий квартальний прибуток за перші три місяці 2022 року в розмірі 9,13 мільярда доларів після різкого

зростання цін на нафту, ще більш посиленого вторгненням Росії в Україну в лютому і подальшим режимом каральних санкцій проти Росії. Опустившись минулого року на 324-е місце у списку 2000 зареєстрованих на біржі компаній, Shell позбавилася нудьги, викликаної пандемією, і повернулася на 16-е місце у світі в 2022 році [27].

ТНК перетворились на важливі центри прийняття рішень у світовому масштабі. Створюючи глобальні виробничі і торгівельні імперії, вони активно впливають на розвиток світової економіки в цілому. Зростаюча глобалізація економічного життя на рівні ТНК все більше вимагатиме відповідної макроекономічної політики на державному та міжнародному рівнях. Ця політика буде відбуватись за двома напрямками: по-перше, шляхом подальшої регіоналізації світової економіки та, по друге, шляхом розширення функцій та закріплення універсальних міжнародних організацій [41].

Конкурентна боротьба між ТНК на світовій арені поєднуватиметься та переплітатиметься із суперництвом між регіональними об'єднаннями. Загальною тенденцією для найбільш успішних угруповань стане поступове посилення їх наднаціонального характеру, поширення повноважень їх спільних міждержавних та наднаціональних органів.

Сьогодні країни, які домінують у світовій торгівлі і міжнародних фінансах, передусім США, Велика Британія, Японія, Швейцарія, є одночасно країнами базування транснаціонального капіталу (рис. 3.1.1).

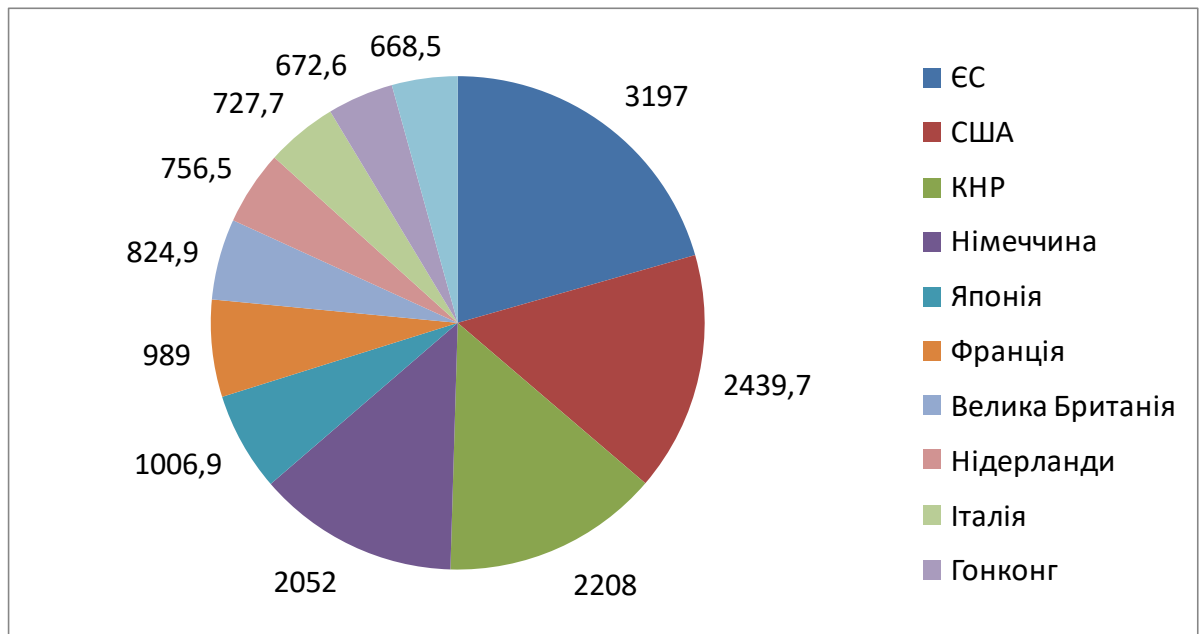

Рис. 3.1.1 – Країни-лідери у міжнародній торгівлі, у млрд. дол.
Джерело: складено автором на основі [19]

Як видно з рис. 3.1.1, найбільша частка експорту та імпорту належить ЄС – 3197 млрд. дол., на другому місці США з 2439,7 млрд. дол., далі йдуть розвинені країни такі, як КНР та Німеччина – 2208 та 2052 млрд. дол. відповідно.

Слаборозвинуті країни практично позбавлені внутрішніх джерел інвестицій і цілком залежать від транснаціонального капіталу, що зумовлює компрадорський характер їх національної еліти. Протиріччя між інтересами транснаціонального і національного капіталу вирішуються в них шляхом втягування останнього в обслуговування транснаціональних корпорацій і включення національної еліти в периферійні шари світової олігархії.

Оцінюючи глобальну зміну контурів міжнародної діяльності ТНК доведено, що ТНК за своєю природою, рушійними силами, векторною спрямованістю і механізмом розвитку на усіх етапах світогосподарського поступу яскраво викристалізовує системні фінансові дисбаланси. Припинення комерційної діяльності в умовах пандемії Коронавірусу мало негативний вплив на світову економіку. Фізичне закриття підприємств, виробничих підприємств та будівельних майданчиків спричинило негайні

затримки у реалізації інвестиційних проектів. Подібним чином постраждали злиття та поглинання, які в першій половині 2020 року в цілому скоротились на 50-70 % [19].

Одним з найбільш важливих недоліків функціонування ТНК в Україні для вітчизняних виробників є неможливість утримувати конкурентні позиції порівняно з великими міжнародними компаніями. Зараз на українському ринку працює понад 30 ТНК та їх інтереси в основному зосереджені на таких галузях, як телекомунікації, електроенергетика, нафтохімічна промисловість, сільське господарство, харчова та тютюнова промисловість, громадське харчування, виробництво товарів для дому та засобів гігієни.

Входження західноєвропейських ТНК в національну економіку супроводжується вливанням нових технологій, підвищенням якості менеджменту та підвищенням продуктивності праці, що характерно для західноєвропейських компаній. При цьому таких інвесторів цікавлять лише високоприбуткові сектори та галузі економіки, що може негативно вплинути на інші сфери економіки країн-реципієнтів.

Для учасників національного бізнес-середовища найбільш характерним є розподіл експортоорієнтованих компаній та компаній, що працюють на внутрішньому ринку. Враховуючи використання дешевих вітчизняних ресурсів усіма економічними одиницями у процесі виробництва, стає зрозумілим, що перші, які продають свою продукцію за світовими цінами, отримують високі дивіденди, а другі, які змушені формувати свою цінову політику за рахунок низької купівельної спроможності вітчизняних споживачів, отримують незначні прибутки [50].

Іноземні транснаціональні корпорації готові здійснювати свою діяльність в Україні, проте на заваді їм стають такі фактори, як: нестабільне й надмірне регулювання, відсутність в Україні сталої стратегії та відповідного національного плану дій, недосконалість національного законодавства, нечітка правова система, нестабільність економічної та політичної ситуації,

високий рівень корупції в усіх сферах господарської діяльності та неспроможність судової системи належним чином виконувати свої функції, критична ситуація у сфері незалежності судової системи (123 місце серед 129 країн світу), низький платоспроможний попит українських споживачів, труднощі у спілкуванні з урядовими та приватизаційними органами, переобтяженість регуляторними нормами та складність податкової системи, суттєве податкове навантаження. У рейтингу за індексом сприятливості податкової системи, який розраховується на основі трьох показників Україна посідає 181 місце серед 183 країн.

Проблема покращення інвестиційного клімату в Україні ще не вирішена і залишається надзвичайно актуальною, оскільки поєднання інфляції зі зниженням ВВП змушує інвесторів хвилюватися щодо можливостей ведення бізнесу в Україні. Крім того, існують значні проблеми з кредитуванням реального сектору економіки, корупція, складні митні процедури та затримки з поверненням ПД набувають загрозливих масштабів.

Сучасна економіка країни має багато невирішених проблем, серед яких: дефіцит держбюджету та борги України, скорочення промислового виробництва, війна з Росією, криза банківської системи, валютна нестабільність, інфляція тощо.

Крім того, вплив ТНК на національну економіку є настільки всеосяжним, що опиратися йому практично неможливо. Так, за даними журналу *Fortune*, у 500 найбільших ТНК світу працює 65 млн. осіб, які представляють 36 країн. Обсяг виручки від реалізації продукції зазначеними компаніями становить 31,2 трлн. дол., а отриманий прибуток - 1,7 трлн. дол. Щоб дізнатись, що діяльність ТНК всебічна, потрібно проаналізувати сфери діяльності світових транснаціональних корпорацій, характеристика яких представлена на рис. 3.1.2.

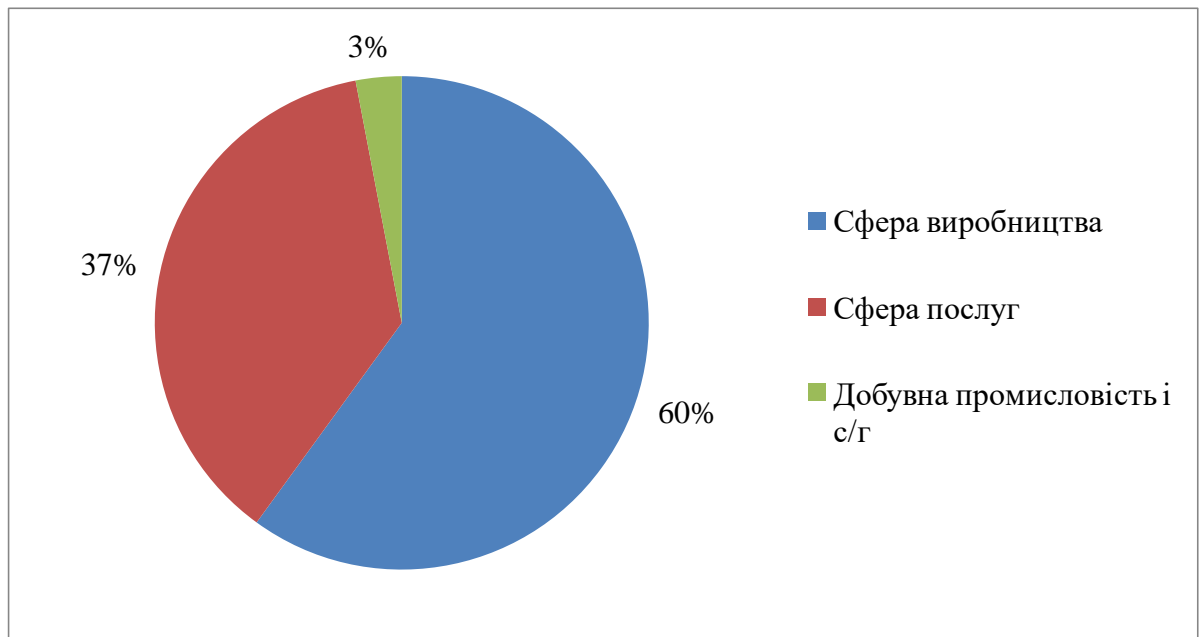

Рис. 3.1.2 – Основні сфери діяльності світових ТНК у 2018 р.
Джерело: складено автором на основі [18]

З рис. 3.1.2 видно, що найбільшу частку займає сфера виробництва – 60%, потім сфера послуг з часткою 37%, а найменша у добувної промисловості і с/г – 3%.

3.2 Шляхи покращення та регулювання діяльності транснаціональних корпорацій у світі та в Україні

Сьогодні процеси транснаціоналізації є основою світогосподарських зв'язків і постійною тенденцією економічного розвитку. В умовах активізації міжнародної інвестиційної діяльності зростають і основні показники діяльності таких корпорацій. Провідним способом впливу ТНК на економіку будь-якої країни є прямі іноземні інвестиції. За даними ООН, транснаціональні компанії здійснюють майже 90% прямих іноземних інвестицій у світі, що покращує економічний потенціал країн, де працюють

дочірні компанії або філії транснаціональних компаній, покращує платіжний баланс, сприяє модернізації економіки та трансферу інновацій. При цьому діяльність ТНК не тільки надає країнам-реципієнтам додаткові можливості для економічного зростання та розвитку, але й може знизити рівень економічної незалежності, що впливає на формування державної політики щодо регулювання ринків і секторів національної економіки, зовнішньої торгівлі.

Внесок транснаціональних корпорацій у світові справи є значним на кількох рівнях. По-перше, вони є найактивнішими учасниками сучасної форми глобального поділу праці та конкуренції на міжнародному рівні. У деяких країнах вони конкурують з місцевими компаніями або іншими міжнародними компаніями за ринки сировини та збуту, а також за місцеві субсидії та інші переваги.

ТНК мають вплив як на рідні, так і на приймаючі країни. Більшість країн, які мають на своїй території філії транснаціональних корпорацій, схвалюють їх діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив прямих іноземних інвестицій, створення додаткових робочих місць, зміцнення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій.

Варто відзначити, що аналітики дослідницької групи Bloomberg Intelligence стежать за ринковими показниками близько 2000 компаній зі 130 індустрій - сфер фінансів, роздрібною торгівлю, енергетики, технологій. У січні 2022 року був створений список із 50 організацій, за акціями яких варто стежити наступного року, враховуючи перспективи зростання, кадрові перестановки та майбутні релізи та угоди (табл. 3.2.1). У списку обстежено капіталізація, зростання продажів у 2020 р. та середньорічна доходність за трирічний період у % різних компаній світу в різних галузях економіки, акції яких можуть змінитися у наступному році.

Таблиця 3.2.1 – Компанії світу, за якими варто стежити у 2023 р. за версією Bloomberg

Компанія	Капіталізація	Зростання продажів у 2020 році, у %	Середньорічна доходність за трирічний період, у %
Abrdn	7,1	-9,6	6,6
Aegon	11,8	-27,6	8
Barclays	47	-8,1	9,8
Evergrande	3,04	6,2	-56,3
Hong Kong Exchanges & Clearing	77	24,1	30
ING	58,5	-17,7	14,4
Westpac Banking	56	-12,6	-1
Willis Towers Watson	28,2	3,5	19

Джерело: складено автором на основі [33]

З таблиці 3.2.1 видно, що встановлений список має компанії з різних куточків світу. Abrdn, міжнародна інвестиційна компанія зі штаб-квартирою в Единбурзі. Її акції торгуються на лондонській фондовій біржі та враховуються у розрахунку провідного індексу британської біржі FTSE 100. 2022 року, за даними аналітиків, фірму чекають великі зміни: прибуток до вирахування податків може вдвічі перевищити \$324 млн - показник 2020-го. Особливо, якщо компанія оптимізує управління приватним капіталом та розшириться в Азії.

Aegon, транснаціональна страхова компанія з головним офісом у Гаазі, входить до списку 2000 найбільших публічних фірм світу за версією Forbes за 2021 рік та торгується на Euronext та Nasdaq. У 2022 році компанія, швидше за все, або продасть, або перестрахує частину підрозділів з нерівномірним грошовим потоком, які вона у 1999 році викупила разом з інвестиційно-страховою корпорацією Transamerica, що знизить ризик того,

що компанії доведеться підвищувати процентні ставки чи акції впадуть у ціні.

Barclays є одним з найбільших фінансових конгломератів у Великій Британії. Торгується на Лондонській та Нью-йоркській фондових біржах та з 2011 року входить до списку системно значущих банків світу поряд з іншими 28 інститутами. Аналітики сподіваються, що новий гендиректор компанії Коїмбатур Сундарараджан Венкатакрішнан обілятиме репутацію фірми, заплямовану попереднім главою Джесом Стейлі.

Evergrande це багатопрофільний китайський інвестхолдинг та один із найбільших забудовників у Піднебесній - із найбільшим боргом у світі в \$300 млрд і штаб-квартирою в місті Шеньчжень. Компанія планує скоротити масштаби забудови і має намір не купувати землю найближчі десять років. У 2022 році борг, напевно, змусить фірму провести реструктуризацію, тому вона, швидше за все, спробує продати частки в дочірніх компаніях, щоб виплатити заборгованість і профінансувати будівництво.

Hong Kong Exchanges & Clearing є фінансовим холдингом, до складу якого з 2000 року входять Гонконзькі фондова та ф'ючерсна біржі, а також постачальники клірингових послуг. Він входить до списку найбільших компаній світу Forbes Global 2000 за 2021 рік та торгується на Гонконзькій біржі. Показники холдингу залежать від IPO інших фірм, однак уповільнене економічне зростання та посилення регулювання можуть загальмувати лістинги. А компаніям-єдинорогам, ймовірно, доведеться проходити тривалі урядові перевірки.

ING - найбільша група банківських компаній у Нідерландах, що торгується на Euronext і Nasdaq і входить до списку системно значимих банків світу. Завдяки програмі зворотного викупу акцій на \$3,4 млрд чистий прибуток корпорації на акцію, швидше за все, зросте приблизно на 20% до 2023 року. Сума позик може зрости на 4% до 2022 року, а комісії – на 7%, при цьому витрати компанії можуть не зазнати суттєвих змін.

Westpac Banking - один із головних банків Австралії та Нової Зеландії, акції якого торгуються на австралійській, новозеландській та нью-йоркській біржах. Компанія, швидше за все, не виправдає очікувань на прибуток, а на фінансових показниках позначаться низькі відсоткові ставки, умови запеклої конкуренції та пандемія. Також компанія навряд чи зможе «виграти» завдяки суттєвому скороченню витрат - у всякому разі, судячи з результатів тих банків, хто вже спробував це зробити.

Willis Towers Watson є транснаціональною компанією, що надає послуги з управління ризиками, страхування та консалтингу. Це третій найбільший страховик у світі зі штаб-квартирою в Лондоні та акціями на нью-йоркській біржі. У 2020 р. фірму хотів придбати міжнародний брокер Aon за \$30 млрд, проте учасники угоди не змогли досягти угоди з міністерством юстиції США, тому договір довелося відкликати. Тепер керівники Willis Towers Watson сподіваються підвищити прибутковість компанії, сконцентрувавшись насамперед на брокерському страхуванні.

В умовах глобалізації загострюється та посилюється геополітичне та геоекономічне значення енергетичного фактору розвитку. Як ключова виробнича та інфраструктурна галузь енергетика закріплюється у якості однієї з основних сфер глобального бізнесу. Крім того, під впливом об'єктивних факторів глобальної корпоратизації бізнесу і внаслідок посилення геополітичних викликів формуються нові особливості та тренди розвитку ринку енергетики, що суттєво корегуються критичними завданнями енергетичної безпеки [28].

Національні нафтогазові компанії у більшості країн розташовані у тісній кооперації з провідними профільними компаніями світу, такими як НКК (Кувейт), Петромін (Саудівська Аравія), НІОК (Іран), Ельф Акитен (Франція), Статойл (Норвегія), ЕНІ (Італія), ЕДНОК (Абу-дабі), СОНАТРАК (Алжир), Тотал (Франція), Пемекс (Мексика), ННПС (Нігерія).

Сучасні тенденції розвитку нафтогазового бізнесу свідчать про те, що ефективність та конкурентоспроможність компанії визначаються набором можливостей у видобутку, переробці, маркетингу, транспортуванні, стратегічному управлінні, інформаційному забезпеченні бізнесу, кваліфікації персоналу, інноваціях, традиціях, іміджі, диверсифікації і глобалізації бізнесу [51]. У зв'язку з цим найважливішими напрямками розвитку вітчизняних нафтогазових компаній має бути:

- інтенсивна пряма інтеграція в маркетинг нафтопродуктів зі створенням власної збутової інфраструктури, підготовка умов для збуту продукції з використанням різних альтернатив;
- організація стратегічного управління з урахуванням змін в структурі, ресурсах, стандартах, інформаційному забезпеченні, системі відстежування зовнішнього і внутрішнього середовища;
- широке впровадження нових інформаційних технологій та засобів комунікацій з орієнтацією персоналу на безпосередню участь в поліпшенні бізнесу;
- формування та реалізація спеціальних науково-технічних стратегій;
- підготовка та створення прошарку креативних менеджерів;
- збільшення числа основних співробітників компаній, що володіють глобальними компетенціями та іноземними мовами.

Незважаючи на активну діяльність найважливішого елементу розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин - ТНК, що виступає основною силою, яка формує сучасний і майбутній вигляд світу, міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК як на регіональному, так і на універсальному рівнях сьогодні ще далеке від бажаного, хоча вже є міжнародно-правові документи, які використовуються для регулювання їх діяльності. Недостатня кількість міжнародних норм, які регулюють діяльність ТНК може бути як наслідком безкомпромісних позицій держав

стосовно загальної нормативної бази, так і небажання держав створювати її. ТНК не будуть відмовляються у використанні наданої таким чином вигоди доти, доки зацікавленні держави не отримають гарантій від міжнародної нормативної бази.

Важливу роль у регулюванні міжнародно-правових відносин за участю ТНК відіграють країни Андської групи - субрегіонального торгово-економічного об'єднання, створеного в рамках Латиноамериканської асоціації інтеграції. Андський пакт уклали в 1969 р. Болівія, Колумбія, Перу, Чилі (до 1976 р.) і Еквадор [31].

В Декларації про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства від 21 червня 1976 р. визначено, що керівні принципи для багатонаціональних підприємств мають диспозитивний характер, хоча й містять такі принципи, як дотримання норм міжнародного права, підпорядкованість праву країни перебування, співробітництво з країною перебування.

Певне значення надавалося Хартії міжнародної торговельної організації, підписаній у Баварії в 1948 р. Як багатостороння угода, вона була спрямована на захист іноземних інвестицій корпорацій та на здійснення контролю над діяльністю ТНК з боку уряду приймаючої країни. 12 грудня 1974 р. Генеральна Асамблея ООН шляхом поіменного голосування прийняла Хартію економічних прав і обов'язків держав.

У пп. 6 п. 2 ст. 2 Хартії передбачено, що держава має право регулювати та контролювати діяльність ТНК у межах своєї національної юрисдикції, а також вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб ця діяльність не суперечила її законам, нормам і правилам та відповідала економічній і соціальній політиці держави [29]. Також Україна вийшла з Конвенції про транснаціональні корпорації у жовтні 2022 р. через її застарілу систему та невідповідність сучасному стану торговельно-економічних відносин між державами [36].

Транснаціональні корпорації на території України та за її межами у разі, якщо їх створення може призвести до монополізації ринку товарів в Україні, впливає або може вплинути на економічну конкуренцію на її території, створюються за згодою Антимонопольного комітету України у порядку, передбаченому законодавством України про захист економічної конкуренції. Україна зобов'язується застосовувати положення Конвенції про транснаціональні корпорації, за винятком абзаців другого та восьмого преамбули та слів ст. 19 «Економічний суд Співдружності Незалежних Держав чи інші» [30].

Україна становить особливий інтерес для транснаціональних компаній у тих галузях, де чітко виражені конкурентні переваги над національними компаніями. У 2019 році найбільш привабливими для транснаціональних компаній та інвесторів з ЄС та США були такі галузі української економіки: харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції (16,3% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій); торгівля (15,0%); фінансова сфера (9,1%); машинобудування (8,6%); транспорт (7,6%); обіг нерухомості (5,2%); фармацевтична та нафтохімічна промисловість (4,1%). Сьогодні найбільша кількість ТНК в Україні представлена в переробній промисловості. За даними Forbes у 2019 році більшість із них були прибутковими. Найкращих фінансових результатів досягли ТНК, що спеціалізуються на тютюновій та харчовій промисловості, а саме: JT International, PepsiCo та Philip Morris.

Нафтову галузь України представляє ПАТ «Укрнафта» – найбільша нафтовидобувна компанія України. Частка товариства у загальному видобутку нафти з газовим конденсатом в Україні за результатами 2021 року складає 62,7%, частка у загальному видобутку газу – 5,8%. Станом на 1 січня 2022 р. ПАТ «Укрнафта» володіє 85 спеціальними дозволами на видобування вуглеводнів. Компанія веде видобуток на території Сумської, Полтавської,

Чернігівської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Дніпропетровської і Харківської областей України [32, 33].

Однак проблема покращення інвестиційного клімату в Україні на сьогодні не вирішена і залишається надзвичайно актуальною, оскільки поєднання інфляції та падіння ВВП викликає в інвесторів хвилювання щодо можливостей для бізнесу в Україні. Крім того, існують значні проблеми з кредитуванням реального сектору економіки, корупція, складні митні процедури та затримки з поверненням ПД набувають загрозливих масштабів.

Важливо розглянути наслідки розширення діяльності ТНК на національному ринку та виділити найважливіші напрямки розвитку власних ТНК. Особливої уваги заслуговують питання економічної безпеки, під якою розуміють стан національної економіки, що дозволяє задовольняти життєво важливі потреби країни в матеріальних благах, незалежно від наявності вищої сили соціально-політичного, економічного чи екологічного характеру у світовій економічній системі чи всередині країни [17].

У країні, де вони розташовані, українські транснаціональні компанії повинні отримати підтримку державного апарату в конкуренції з міжнародними компаніями, що базуються в інших країнах, і основними методами цієї підтримки мають бути насамперед інструменти непрямого регулювання економіки та інституційна трансформація, спрямовані на досягнення конкурентних переваг України, появу технічних українських ТНК. У зв'язку з цим необхідно розробити та прийняти постанови уряду, якими визначати конкретні заходи державної підтримки, що мають системний характер і спрямовані на формування українських транснаціональних компаній. Ці заходи мають бути спрямовані на створення елементів глобальної конкурентоспроможності транснаціональних корпорацій: стратегічної інфраструктури; глобально орієнтованого менеджменту; сильних позицій в рідній країні.

3.3 Удосконалення державного та правового регулювання як запорука успішної діяльності ТНК

Одним з головних елементів системи регулювання діяльності транснаціональних фірм у країнах ЄС є формування єдиної політики щодо міжфірмових відносин. Це передбачає встановлення ефективних механізмів наднаціонального контролю процесів концентрації й централізації капіталу, в тому числі і в міжнародному масштабі, захисту ринкового середовища.

Основними напрямками політики регулювання міжфірмових ринкових відносин є:

- регулювання конкуренції та контроль за обмежувальною діловою практикою;
- антимонопольна політика;
- антидемпінгові заходи.

Правила конкуренції ЄС стосуються не тільки компаній країн-членів Європейського Союзу. Вони можуть застосовуватися і в тих випадках, коли ТНК третіх країн діють на єдиному ринку ЄС через філіали та дочірні компанії, які розташовані в країнах ЄС. Відповідно до правил ЄС, відповідальність за такі дії несуть їх материнські компанії.

Не зважаючи на наявність у ЄС відносно сприятливого клімату для закордонних капіталовкладень, у деяких галузях існують обмеження на частку власності в неєвропейських ТНК. Так, авіаційні і морські перевезення усередині ЄС можуть здійснюватися тільки тими європейськими компаніями, у яких більшість голосів належать європейським інвесторам. З іншого боку в ЄС були зняті всі обмеження на частку власності неєвропейських ТНК у компаніях, що діють у сфері телекомунікацій і супутникового зв'язку [20].

За висновками ЮНКТАД, регулювання поведінки ТНК, зокрема у випадках здійснення прямих іноземних інвестицій, має відповідати

стандартам (принципам, правилам, процедурам), що враховують бажану поведінку ТНК у державах, де вони діють. А стосовно прямих іноземних інвестицій слід передбачати сфери, де є можливою свобода їх дій, межі їх лібералізації й захисту, обов'язки урядів.

Регулювання інвестиційних стратегій повинно залежати від типу створюваного ТНК підприємства. Доцільно обмежувати експансію підприємств, орієнтованих на ринок (які через необмежені латентні можливості ТНК становлять для економіки ще більшу загрозу, ніж імпорт), і підприємств, орієнтованих на природні ресурси. Водночас слід заохочувати експансію ТНК, орієнтованих на місцеву робочу силу, що дозволяє покращити платіжний баланс, підсилити позиції національної валюти і знизити безробіття з паралельним підвищенням загального технологічного та управлінського рівня.

Особливого значення набуває зважена фіскальна політика, бо у випадку ТНК високі податкові ставки призводять до погіршення макроекономічних показників. Тому завищене оподаткування орієнтованих на експорт філіалів ТНК є неприпустимим. Водночас, з огляду на високоймовірний негативний вплив, слід обмежувати можливості придбання іноземними ТНК місцевих підприємств.

Ефективне управління діяльністю ТНК передбачає обов'язкове врахування особливостей соціального і культурного середовища в приймаючій країні. Культура як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених населенням даної країни, не повинна бути відділена від політико-економічних умов і суспільних інститутів, від цінностей і переконань, що існують у ній.

В сучасних умовах світового господарства механізм оптимізації національного регулювання взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями полягає в гармонізації державного регулювання та політики корпорацій. Включаючи такі елементи механізму

регулювання взаємодії національної економіки з ТНК, як: сфери, принципи, напрями, критерії, інструменти та інституції [52].

Процеси транснаціоналізації економіки України є сучасним закономірним явищем і можуть бути вагомою рушійною силою для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Україна має значний потенціал природних ресурсів, який є предметом інтересу багатьох транснаціональних корпорацій. Для української економіки важливо не допустити надмірного споживання цього ресурсу.

Слід розуміти, що ТНК не благодійні організації, які сприяють всебічному розвитку країни, здатної стати потенційним економічним та політичним конкурентом в майбутньому. ТНК переслідують цілком певні цілі, пов'язані з максимізацією прибутку, і розглядають як об'єкт інвестування ті галузі, які дозволять їм досягти своєї мети, а не ті, які прагне розвивати приймаюча країна. При цьому питання екології, соціального навантаження, дисбалансу галузевої структури, та інші проблемні моменти можуть для ТНК бути виключно бар'єром входу, до якого треба поставитися формально або ігнорувати [25].

З метою зменшення негативного впливу іноземних ТНК на економіку України необхідно вжити таких заходів:

1. Діяльність іноземних ТНК повинна регулюватися відповідно до національних інтересів. Перш за все, для захисту національної економіки необхідно сформувати відповідну законодавчу базу, яка б регулювала порядок виходу транснаціональних компаній на місцевий ринок та надавала переваги місцевим інвесторам. Необхідно чітко регламентувати форми присутності транснаціональних компаній на внутрішньому ринку, забезпечити передачу українським компаніям та адаптацію новітніх технологій і результатів досліджень і розробок. Безумовно, розроблені заходи мають бути спрямовані на забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів, проведення моніторингу інвестиційних проектів на відповідність

екологічним та санітарним нормам. Крім того, важливо врегулювати використання вітчизняної сировини. І головне, щоб мінімізувати ризики транснаціоналізації національної економіки, Україні слід зменшити обсяги експорту сировини та зосередитися на виробництві готової продукції з відносно високою доданою вартістю.

2. Створення вітчизняних ТНК. Сьогодні національний капітал, який формується за допомогою великих фінансово-промислових груп, може конкурувати з транснаціональними корпораціями. Україна вже зробила перші кроки до транснаціоналізації, тому в перспективі важливо стимулювати формування вітчизняних транснаціональних компаній, бажано з повним замкнутим циклом, об'єднувати їх з іноземними сімейними підприємствами на взаємовигідних партнерських засадах, не порушуючи інтересів будь-якої сторони, для підтримки національних інноваційних компаній, малих підприємницьких компаній тощо. Створення українських транснаціональних компаній дасть змогу певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських економічних структур, інтернаціоналізації їх виробництва і капіталу, інтеграції України у світове господарство. Поряд з державним регулюванням діяльності компаній у країні «дому» доцільно вживати заходів щодо забезпечення та просування інтересів ТНК в інших країнах, де розташовані структурні підрозділи компаній. Тому в Україні необхідно приділяти велику увагу розвитку виходу вітчизняних ТНК на міжнародні ринки та сприяти формуванню сприятливого політичного та економічного середовища для вітчизняних ТНК в інших країнах.

Як можливу економічну основу регулювання українською державою транснаціональних корпорацій пропонується створення національних державних резервних фондів, кошти яких можуть інвестуватися спільно з великими державними підприємствами. Джерелом коштів для накопичення цих коштів можуть бути державні заощадження, які таким чином будуть

частково переведені в інвестиційні ресурси держави. А їх спільне інвестування держави та найбільших світових компаній може значно знизити інвестиційні ризики.

Побудова відносин між Україною як приймаючою державою та транснаціональними корпораціями має базуватися на таких умовах: діяльність ТНК повинна аналізуватися з огляду на позитивні та негативні наслідки; при розробці нормативних документів, що стосуються діяльності ТНК, необхідно виходити насамперед з позиції національних інтересів країни та національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної діяльності ТНК у країні перебування, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у пріоритетні напрями розвитку та обмежуючи їх сферами, стратегічно важливими для економічної безпеки країни. Зміцнення економічної безпеки має бути спрямоване на оцінку можливих загроз від діяльності транснаціональних корпорацій. Для цього необхідно підтримувати конкурентне середовище в галузях економіки, створювати сприятливі умови для вітчизняного товаровиробника, покращувати контроль за використанням природних ресурсів та відновленням використовуваних земель.

Висновки до розділу 3

Транснаціоналізація докорінно змінює конфігурацію світової економіки. В умовах загострення конкурентної боротьби за споживача з метою економії на заробітній платі різні фази виробництва стало вигідним розміщувати по різних країнах залежності від місцевих особливостей в оплаті праці. Це надало поштовх до формування і розвитку так званого глобального виробництва на чолі з транснаціональними корпораціями нового типу. Їх

бізнесові інтереси концентрувалися переважно в обробній промисловості і в сфері послуг промислово розвинутих країн.

Конкурентна боротьба між ТНК на світовій арені поєднуватиметься та переплітатиметься із суперництвом між регіональними об'єднаннями. Загальною тенденцією для найбільш успішних угруповань стане поступове посилення їх наднаціонального характеру, поширення повноважень їх спільних міждержавних та наднаціональних органів.

Припинення комерційної діяльності в умовах пандемії Коронавірусу мало негативний вплив на світову економіку. Фізичне закриття підприємств, виробничих підприємств та будівельних майданчиків спричинило негайні затримки у реалізації інвестиційних проектів. Подібним чином постраждали злиття та поглинання, які в першій половині 2020 року в цілому скоротились на 50-70 %.

В умовах глобалізації загострюється та посилюється геополітичне та гео економічне значення енергетичного фактору розвитку. Найважливішими напрямками розвитку вітчизняних нафтогазових компаній має бути: інтенсивна пряма інтеграція в маркетинг нафтопродуктів зі створенням власної збутової інфраструктури; організація стратегічного управління з урахуванням змін в структурі, ресурсах, стандартах, інформаційному забезпеченні; широке впровадження нових інформаційних технологій та засобів комунікацій; формування та реалізація спеціальних науково-технічних стратегій; підготовка та створення прошарку креативних менеджерів; збільшення числа основних співробітників компаній, що володіють глобальними компетенціями та іноземними мовами.

Одним з найбільш важливих недоліків функціонування ТНК в Україні для вітчизняних виробників є неможливість утримувати конкурентні позиції порівняно з великими міжнародними компаніями. Зараз на українському ринку працює понад 30 ТНК та їх інтереси в основному зосереджені на таких галузях, як телекомунікації, електроенергетика, нафтохімічна промисловість,

сільське господарство, харчова та тютюнова промисловість, громадське харчування, виробництво товарів для дому та засобів гігієни.

Входження західноєвропейських ТНК в національну економіку супроводжується вливанням нових технологій, підвищенням якості менеджменту та підвищенням продуктивності праці, що характерно для західноєвропейських компаній. При цьому таких інвесторів цікавлять лише високоприбуткові сектори та галузі економіки, що може негативно вплинути на інші сфери економіки країн-реципієнтів.

Іноземні транснаціональні корпорації готові здійснювати свою діяльність в Україні, проте на заваді їм стають такі фактори, як: нестабільне й надмірне регулювання, відсутність в Україні сталої стратегії та відповідного національного плану дій, недосконалість національного законодавства, нечітка правова система, нестабільність економічної та політичної ситуації, високий рівень корупції в усіх сферах господарської діяльності та неспроможність судової системи належним чином виконувати свої функції, критична ситуація у сфері незалежності судової системи, низький платоспроможний попит українських споживачів, труднощі у спілкуванні з урядовими та приватизаційними органами, переобтяженість регуляторними нормами та складність податкової системи, суттєве податкове навантаження.

Проблема покращення інвестиційного клімату в Україні ще не вирішена і залишається надзвичайно актуальною, оскільки поєднання інфляції зі зниженням ВВП змушує інвесторів хвилюватися щодо можливостей ведення бізнесу в Україні. Крім того, існують значні проблеми з кредитуванням реального сектору економіки, корупція, складні митні процедури та затримки з поверненням ПД набувають загрозливих масштабів.

Провідним способом впливу ТНК на економіку будь-якої країни є прямі іноземні інвестиції. При цьому діяльність ТНК не тільки надає країнам-реципієнтам додаткові можливості для економічного зростання та розвитку, але й може знизити рівень економічної незалежності, що впливає на

формування державної політики щодо регулювання ринків і секторів національної економіки, зовнішньої торгівлі.

ТНК мають вплив як на рідні, так і на приймаючі країни. Більшість країн, які мають на своїй території філії транснаціональних корпорацій, схвалюють їх діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив прямих іноземних інвестицій, створення додаткових робочих місць, зміцнення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій.

В Декларації про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства від 21 червня 1976 р. визначено, що керівні принципи для багатонаціональних підприємств мають диспозитивний характер, хоча й містять такі принципи, як дотримання норм міжнародного права, підпорядкованість праву країни перебування, співробітництво з країною перебування.

Особливої уваги в розвитку української економіки заслуговують питання економічної безпеки, під якою розуміють стан національної економіки, що дозволяє задовольняти життєво важливі потреби країни в матеріальних благах, незалежно від наявності вищої сили соціально-політичного, економічного чи екологічного характеру у світовій економічній системі чи всередині країни.

Одним з головних елементів системи регулювання діяльності транснаціональних фірм у країнах ЄС є формування єдиної політики щодо міжфірмових відносин. Це передбачає встановлення ефективних механізмів наднаціонального контролю процесів концентрації й централізації капіталу, в тому числі і в міжнародному масштабі, захисту ринкового середовища.

З метою зменшення негативного впливу іноземних ТНК на економіку України необхідно вжити таких заходів:

1. Діяльність іноземних ТНК повинна регулюватися відповідно до національних інтересів. Перш за все, для захисту національної економіки необхідно сформувати відповідну законодавчу базу, яка б регулювала

порядок виходу транснаціональних компаній на місцевий ринок та надавала переваги місцевим інвесторам.

2. Створення вітчизняних ТНК. Сьогодні національний капітал, який формується за допомогою великих фінансово-промислових груп, може конкурувати з транснаціональними корпораціями.

Як можливу економічну основу регулювання українською державою транснаціональних корпорацій пропонується створення національних державних резервних фондів, кошти яких можуть інвестуватися спільно з великими державними підприємствами. Джерелом коштів для накопичення цих коштів можуть бути державні заощадження, які таким чином будуть частково переведені в інвестиційні ресурси держави. А їх спільне інвестування держави та найбільших світових компаній може значно знизити інвестиційні ризики.

Побудова відносин між Україною як приймаючою державою та транснаціональними корпораціями має базуватися на таких умовах: діяльність ТНК повинна аналізуватися з огляду на позитивні та негативні наслідки; при розробці нормативних документів, що стосуються діяльності ТНК, необхідно виходити насамперед з позиції національних інтересів країни та національної економічної безпеки; слід виважено підходити до напрямів інвестиційної діяльності ТНК у країні перебування, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у пріоритетні напрями розвитку та обмежуючи їх сферами, стратегічно важливими для економічної безпеки країни.

ВИСНОВКИ

Глобалізація — це процес посилення впливу різноманітних міжнародних факторів на соціальні проблеми окремих країн. Про це свідчить наявність транснаціональних корпорацій, що діють у різних куточках світу, які використовують нові історичні умови в своїх інтересах.

Глобалізація як процес не з'явилася в ці десятиліття. Сам термін з'явився більше 400 років тому, а широке його використання почалося в середині минулого століття. Причинами виникнення процесу глобалізації є: процес інтернаціоналізації; науково-технічний прогрес; загострення спільних для всіх народів і країн світу проблем, важливих з точки зору збереження і розвитку людської цивілізації. Глобалізацію можна розмістити в таких сферах, як економічна, культурна, соціальна, технологічна, політична, ідеологічна, етнополітична тощо.

Основними характеристиками процесу глобалізації є: взаємозалежність національних економік та їх взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами; фінансова глобалізація; послаблення спроможності національних держав формувати незалежну економічну політику; розширення сфери товарообігу та активізування процесу обороту товарів, капіталу, трудових ресурсів; створення міжурядових і міжнародних регулюючих інститутів глобальних проблем; залучення світової економіки до унікальних стандартів, цінностей і принципів роботи.

На галузевому рівні глобалізація визначається тим, в якій мірі конкурентоспроможність фірми в галузі в одній країні пов'язана з її конкурентоспроможністю в іншій країні. Чим більше ступінь глобалізованості галузі, тим більше переваг отримує фірма від запроваджених технологій, заводського бренду та виробничого процесу.

Глобалізація на рівні країни характеризується ступенем зв'язку її економіки зі світовою економікою в цілому. Показниками, що визначають ступінь інтегрованості економік різних країн у світову економіку, є: співвідношення зовнішньоторговельного обороту і ВВП; прямі іноземні інвестиції, спрямовані в економіку країни та з країни та портфельні інвестиції; потік роялті в країну та з країни, пов'язаний з передачею технологій.

Одним із найважливіших проявів і водночас викликів у процесі глобалізації у світовій економіці є поява глобальних фінансових ринків, де транснаціональні корпорації мають головну роль. Цей процес здійснюється за допомогою механізму валютно-фінансової лібералізації, який висуває нові вимоги до держави у сфері регулювання, економіки та фінансової сфери.

Транснаціональні компанії визначають динаміку і структуру світового ринку, рівень конкурентоспроможності на ньому, а також міжнародний рух капіталу і передачу технологій. Найбільш потужні ТНК розташовані в США, Європейському Союзі та Японії. Проте, все більшого розвитку набувають ТНК таких нових індустріальних країн як Південна Корея, Бразилія, Мексика, Гонконг та Китай, що зумовлено впровадженням цими державами стратегії застосування конкурентних переваг.

Наймасштабнішими транснаціональними корпораціями, що працюють на території нашої країни, є Coca-Cola, Daewoo, Sigma-Bleyzer, Western NIS Enterprise Fund, «Укртатнафта», Macdonald's Ukraine Ltd, Cargill PepsiAmericas і PepsiCo та Nestle, Procter & Gamble.

Активність ТНК та приплив прямих іноземних інвестицій в Україну значно гірша, ніж в інших країнах Східної Європи та СНД. Проте Україна залишається привабливою для діяльності транснаціональних корпорацій, але деякі чинники знижують цю привабливість, що призводить до зменшення конкурентних переваг України. Становлення українських ТНК, попри наявність відповідної правової бази, перебуває на початковому етапі.

Створення українських ТНК дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва й капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах.

До позитивних ефектів діяльності ТНК відносять: збільшення надходжень до бюджету; розвиток національного виробництва та конкуренції; закріплення держави на міжнародній арені; прискорений розвиток НТП; покращення якості та зменшення ціни продукції; збагачення національних виробників; підвищення незалежності країни тощо. До негативних наслідків: поступову втрату державного суверенітету, права на національне багатство та перетворення країни на джерело ресурсів і дешевої робочої сили.

Конкурентна боротьба між ТНК на світовій арені поєднуватиметься та переплітатиметься із суперництвом між регіональними об'єднаннями. Загальною тенденцією для найбільш успішних угруповань стане поступове посилення їх наднаціонального характеру, поширення повноважень їх спільних міждержавних та наднаціональних органів.

Сучасні тенденції розвитку нафтогазового бізнесу свідчать про те, що ефективність та конкурентоспроможність компанії визначаються набором можливостей у видобутку, переробці, маркетингу, транспортуванні, стратегічному управлінні, інформаційному забезпеченні бізнесу, кваліфікації персоналу, інноваціях, традиціях, іміджі, диверсифікації і глобалізації бізнесу.

Одним з найбільш важливих недоліків функціонування ТНК в Україні для вітчизняних виробників є неможливість утримувати конкурентні позиції порівняно з великими міжнародними компаніями. Зараз на українському ринку працює понад 30 ТНК та їх інтереси в основному зосереджені на таких галузях, як телекомунікації, електроенергетика, нафтохімічна промисловість,

сільське господарство, харчова та тютюнова промисловість, громадське харчування, виробництво товарів для дому та засобів гігієни.

Входження західноєвропейських ТНК в національну економіку супроводжується вливанням нових технологій, підвищенням якості менеджменту та підвищенням продуктивності праці, що характерно для західноєвропейських компаній. При цьому таких інвесторів цікавлять лише високоприбуткові сектори та галузі економіки, що може негативно вплинути на інші сфери економіки країн-реципієнтів.

ТНК мають вплив як на рідні, так і на приймаючі країни. Більшість країн, які мають на своїй території філії транснаціональних корпорацій, схвалюють їх діяльність і навіть конкурують між собою, оскільки це забезпечує приплив прямих іноземних інвестицій, створення додаткових робочих місць, зміцнення внутрішньої торгівлі, впровадження інновацій.

У країні, де вони розташовані, українські транснаціональні компанії повинні отримати підтримку державного апарату в конкуренції з міжнародними компаніями, що базуються в інших країнах, і основними методами цієї підтримки мають бути насамперед інструменти непрямого регулювання економіки та інституційна трансформація, спрямовані на досягнення конкурентних переваг України, появу технічних українських ТНК.

Незважаючи на активну діяльність найважливішого елементу розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин - ТНК, що виступає основною силою, яка формує сучасний і майбутній вигляд світу, міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК як на регіональному, так і на універсальному рівнях сьогодні ще далеке від бажаного, хоча вже є міжнародно-правові документи, які використовуються для регулювання їх діяльності. Недостатня кількість міжнародних норм, які регулюють діяльність ТНК може бути як наслідком безкомпромісних позицій держав стосовно загальної нормативної бази, так і небажання держав створювати її.

ТНК не будуть відмовляються у використанні наданої таким чином вигоди доти, доки зацікавленні держави не отримають гарантій від міжнародної нормативної бази.

Одним з головних елементів системи регулювання діяльності транснаціональних фірм у країнах ЄС є формування єдиної політики щодо міжфірмових відносин. Це передбачає встановлення ефективних механізмів наднаціонального контролю процесів концентрації й централізації капіталу, в тому числі і в міжнародному масштабі, захисту ринкового середовища.

В Декларації про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства від 21 червня 1976 р. визначено, що керівні принципи для багатонаціональних підприємств мають диспозитивний характер, хоча й містять такі принципи, як дотримання норм міжнародного права, підпорядкованість праву країни перебування, співробітництво з країною перебування.

З метою зменшення негативного впливу іноземних ТНК на економіку України необхідно вжити таких заходів:

1. Діяльність іноземних ТНК повинна регулюватися відповідно до національних інтересів. Перш за все, для захисту національної економіки необхідно сформувати відповідну законодавчу базу, яка б регулювала порядок виходу транснаціональних компаній на місцевий ринок та надавала переваги місцевим інвесторам.

2. Створення вітчизняних ТНК. Сьогодні національний капітал, який формується за допомогою великих фінансово-промислових груп, може конкурувати з транснаціональними корпораціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Букліб – Сутність і роль глобалізації URL: <https://buklib.net/books/33154/>.
2. Шайгородський Ю. Глобалізація: неминучість концептуальних змін. Політичний менеджмент № 3. 2012. С. 66–68.
3. Uk.economy-pedia.com – Типи глобалізації URL: <https://uk.economy-pedia.com/11031927-types-of-globalization#menu-3>.
4. Політологія: онлайн бібліотека – Основні типи глобалізації URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-656.html>.
5. Refdb.ru – Основні види глобалізації URL: <https://refdb.ru/look/2787841-p2.html>.
6. StudFiles – Сутність і види глобалізації URL: <https://studfile.net/preview/7819571/page:2/>.
7. Ефективна економіка – Вплив процесів глобалізації на розвиток національних економік URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5297>.
8. FreedomBroker – Найдорожчі компанії світу та України URL: <https://ffin.ua/blog/articles/investopediia/post/naidorozhchi-kompanii-svitu-ta-ukrainy>.
9. Ucap.io – Meta покинула список топ–10 найбільших компаній світу URL: <https://ucap.io/meta-pokynula-spysok-top-10-najbilshyh-kompanij-svitu/>.
10. Пенська І. О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України. Харків, 2015. 117 с.
11. Кальченко Т. В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень: монографія. Київ: КНЕУ, 2006. 248 с.
12. Ясук Г. С. ТНК в Україні: діяльність і вплив на економіку. Запоріжжя, 2020. 17 с.

13. Українська правда – Країна можливостей: чому інвестор прийде в Україну URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/>.
14. Forbes.ua – Чому російські танки, мляве зростання економіки та не найкращий інвестклімат не налякали інвесторів у 2021–му і чи триватиме інвестбум в Україні наступного року? URL: <https://forbes.ua/money/chas-kuivati-16012022-3224>.
15. Прокопенко О.В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем. *Вісник Сумського державного університету. Серія “Економіка”*. 2010. № 1. С. 105.
16. Nta.ua – Рейтинг інвесторів. Які країни вкладають в Україну найбільше URL: <https://www.nta.ua/rejtyng-investoriv-yaki-krayiny-vkladayut-v-ukrayinu-najbilshe/>.
17. Geograf.com.ua – Транснаціональні корпорації та Україна URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/266-tnk-and-ukraine>.
18. Максименко А. Проблеми і перспективи діяльності ТНК. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 3. С. 182-189.
19. Одягайло Б.М. Міжнародна економіка: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 397 с.
20. Osvita.ua – Транснаціональні корпорації: державне регулювання URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18567/.
21. Kursak.com - ТНК, сутність, види, типи та тенденції розвитку URL: <https://www.kursak.com/tnk-sutnist-vydy-typu-ta-tendentsii-rozvytku/>.
22. Wiki.uk-ua.nina.az – Транснаціональна корпорація URL: https://www.wiki.uk-ua.nina.az/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.html.

23. Stud.com.ua – Індекс транснаціоналізації і масштаби діяльності ТНК URL: https://stud.com.ua/50511/ekonomika/indeks_transnatsionalnosti_masshtabi_diyalnosti.
24. World Investment Report 2022 / UNICTAD. 2022. С. 4.
25. Семенчук К.І. Правове регулювання діяльності транснаціональних корпорацій на універсальному рівні. Тернопіль, 2019. 49 с.
26. Уніан – Що відбувається світовому ринку нафти і як це позначиться на Україні URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/shcho-vidbuvayetsya-na-svitovomu-rinku-nafti-i-yak-ce-poznachitsya-na-ukrajini-11955813.html>.
27. Forbes – Forbes Global 2000: Shell Becomes Europe’s Top Public Company As Oil Price Boom Drives Profits URL: <https://www.forbes.com/sites/daviddawkins/2022/05/12/forbes-global-2000-shell-becomes-europes-top-public-company-as-oil-price-boom-drives-profits/?sh=29c9951e73ca>.
28. Швидкий О.В. Нафтогазові ТНК і глобальна енергетична безпека. Київ: КНЕУ, 2012. 26 с.
29. Зубарева О.О. Міжнародно правове регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. Донецьк: ДНУЕТ, 2018. 16 с.
30. Дахно І.І. Міжнародне економічне право. Київ: КНЕУ, 2006. 272 с.
31. Чубарев В.Л. Міжнародне економічне право: підручник. Київ: Хрінком Інтер, 2009. 368 с.
32. Ukrnafta – Про компанію URL: <https://www.ukrnafta.com/pro-kompaniyu>.

33. Вікіпедія – Укрнафта URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%84%D1%82%D0%B0>.
34. Усар.іо – Топ-50 акцій компаній, за якими варто слідкувати у 2022 році за версією Bloomberg URL: <https://ucap.io/top-50-akczij-kompanij-za-yakymu-var-to-slidkuvat-y-u-2022-rocz-i-za-versiyeyu-bloomberg/>.
35. Мозговий О.М. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: монографія. Київ : КНЕУ, 2007. 27-32 с.
36. Ukranews.com – Україна вийшла із Конвенції про транснаціональні корпорації в рамках СНД URL: <https://ukranews.com/ua/news/888916-ukrayiny-vyjshla-iz-konventsiiyi-pro-transnatsionalni-korporatsiyi-v-ramkah-snd>.
37. Панкова Л. А. Міжнародні економічні відносини : навч. посібник. 7-ме вид. Київ : Знання, 2001. 474 с.
38. Kimo.univ.kiev.ua – Міжнародні корпорації в світовій економіці URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MEO/16.htm>.
39. Хоменко І. Особливості впливу транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище в економіці. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. С. 159 – 163.
40. Пашуля Г. Я. Глобалізація як явище, що впливає на формування нового типу держави. Львів: ЛДУВС. 9 с.
41. Фединяк Г. Передумови впливу транснаціональних корпорацій на обрання способів правового регулювання за їх участю. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. С. 146 – 148.
42. Мацука В.М., Ніколенко Т.І. Міжнародна інвестиційна діяльність: навч. посіб. Маріуполь: МДУ, 2016. 164 с.
43. Скавронська І.В., Мадараш О.В. Місце і роль ТНК у розвитку національних економік. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 197–200.

44. International Journal of Sustainable Development, Homutenko Ludmyla, Chalaya Yulia (2014). Analysis of tendencies of the transnational corporatios development in Ukraine. "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine" URL: ev.nmu.org.ua/docs/2013/3/EV20133_067-072en.pdf.
45. Ahlstrom, D., & Bruton, G.D.(2010). International management. South-Western Cengage Learning, 2010. 504 с.
46. Balaz, P. (2013). International Trade in the World Crisis of the 21st Century, Ekonomicky casopis, 10, 1079-1083.
47. ЮНКТАД. Доповідь про світові інвестиції. Транснаціональні корпорації і транснаціоналізація НДДКР. Нью Йорк; Женева: ООН, 2005.
48. Поручник А.М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 352 с.
49. Плацинда С.С. Вплив ТНК на світову економіку. Суми, 2013, 12 с.
50. Погрібний Д. Особливості правового забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій. Право та інновації. 2015. № 1 (9). С. 75-79.
51. Кучерова І. Фіскальне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. Київ, 2016. 192 с.
52. Немировська О. Механізм регулювання взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями. Економіка та держава. 2015. № 12. С. 121—125.

ДЕКЛАРАЦІЯ
АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗНУ

Я, Іоничева Валерія Андріївна, студентка 2 курсу, форми навчання заочної, факультету економічного, спеціальності міжнародна економіка, адреса електронної пошти angemova.lera@gmail.com, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Стратегія розвитку ТНК в умовах глобалізації світової економіки» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ Іоничева В.А.

Дата _____ Підпис _____ Венгерська Н.С.